STRIPSCHRIFT

MARQ VAN BROEKHOVEN
DONJON

NUMMER 351 • €4,50

William VANCE

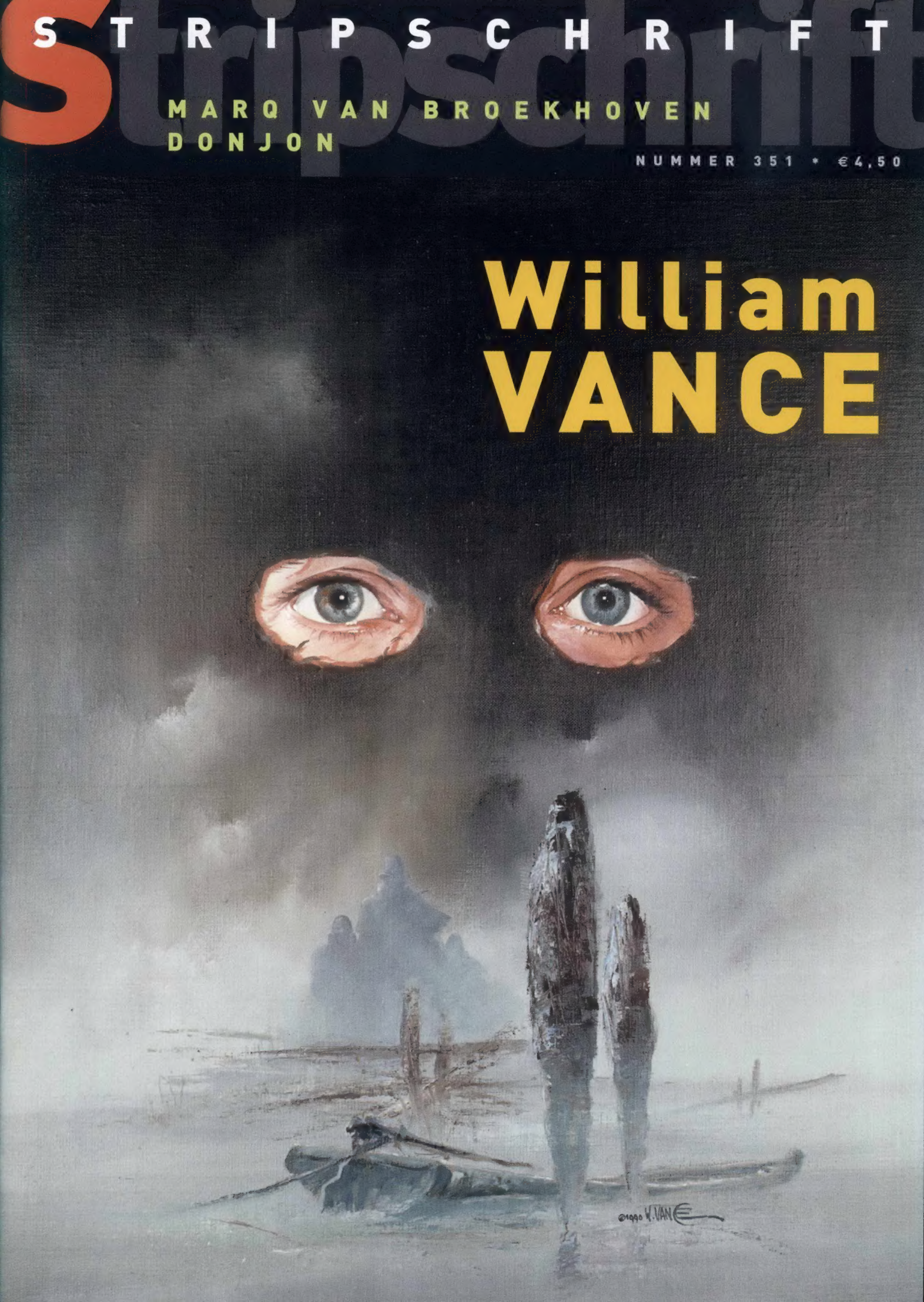

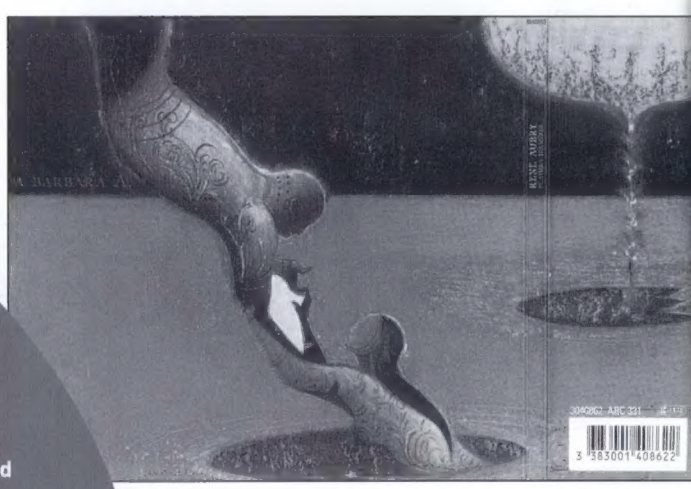

→ REDACTIO

De weergoden waren het gemoedelijke stripfestijn op het Scheffersplein afgelopen 29 juni eindelijk gunstig gezind. Na een aantal natte edities scheen de zon ditmaal volop. Minder 'zonnig' was het echter in het plaatselijke Dordtse café Baloe de Beer. Daar trokken donkere wolken zich samen boven de algemene ledenvergadering van Het Stripschap. Behalve een bedroevend lage opkomst bleek dat het water de vereniging voor stripliefhebbers nog steeds tot aan de lippen staat. Weigerachtige debiteuren, een machtige geldopeisende crediteur - de Brabanthallen - en bitter weinig nieuwe vrijwilligers maken de situatie er niet beter op.

Het valt de bestuursleden van Het Stripschap te prijzen dat ze nog steeds geloven in betere tijden. Maar daadkracht is vereist: er moeten snel keuzes worden gemaakt nu duidelijk is dat de Stripdagen dit jaar niet meer in de Brabanthallen plaatsvinden. Waarom geen samenwerking met een beurzenorganisator, zoals Strip2000, of desnoods stripwinkel Sjors uit Dordrecht? Zij zorgen dan voor de organisatorische zaken; het Schap draagt de naam en inhoudelijke onderwerpen aan en reikt de Stripschapprijs uit, de enige vooraanstaande stripprijs in Nederland. Het voordeel voor de beursorganisator is evident: een evenement onder de naam Stripdagen levert meer bezoekers op. Want behalve het mooie weer viel op het Scheffersplein nog één ding op: echt druk was het er niet.

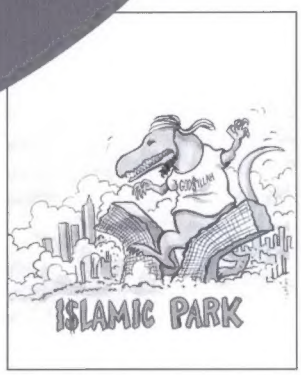

Franse Egyptenaar Golo in Rotterdam

De in Frankrijk geboren maar in Egypte wonende striptekenaar Golo (Guy Nadaud) is momenteel te zien in het Rotterdamse Centrum voor Hedendaagse Kunst Witte de With. Hij heeft een bijdrage geleverd aan het project *Contemporary Arab Representations, Cairo*, dat nog tot en met 27 juli loopt. Met een tentoonstelling, lezingen en publicaties wil het kunstcentrum een beeld geven van het hectische leven van Caïro met zijn zestien miljoen inwoners. De cartoons van de Golo, die er te zien zijn, geven een kleurrijk commentaar op hedendaagse ontwikkelingen.

Golo (1948, Bayonne) werkt tegenwoordig vanuit het Egyptische Qurna voor onder andere de krant *El Ahram* en het blad *Cairo Times*. Zijn carrière begint reeds in 1970 wanneer hij illustraties levert aan nota bene het illustere Nederlandse muziekblad *Aloha* en later voor het Franse rockblad *Best*. Op stripgebied maakt Golo strips voor onder meer de Franse bladen *Charlie Mensuel*, *Charlie Hebdo*, *Pilote* en *A Suivre*, waar hij geregeld samenwerkt met scenarist Frank. Zijn verhalen en illustraties gaan vaak over Egypte. Recent werk is te zien in de avantgarde-stripbijbel *Comix 2000* (L'Association, 2000) en de *Poisson Pilote*-reeks van Dargaud met het album *Les couleurs de l'infamie* (2003).

Het Centrum voor Hedendaagse Kunst Witte de With zit aan de Witte de Withstraat 50 in Rotterdam, (+31)(0)10-4110144. RS
Zie ook *www.wdw.nl*

→ OMSLAG

Het omslag was oorspronkelijk bedoeld voor ***Bruce J. Hawker 7: Het koninkrijk van de hel****. Lombard miste toch een duidelijke link met de hoofdpersoon (en vond het wellicht te omineus). Vance leverde uiteindelijk een andere cover aan.*

INHOUD

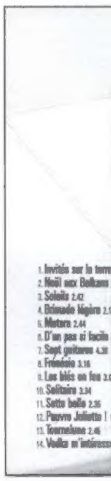

2 **ACTUA**

8 **WILLIAM VANCE**
Rik Sanders

14 **ERIK DE GRAAF**
Erik van der Hoeven

16 **MARQ VAN BROEKHOVEN**
Jeroen Mirck

20 **DONJON**
Ger Apeldoorn

24 **PASCAL CROCI**
Teus de Kruijf

27 **BITS & PIECES**
Ben Bits

28 **DE BOVENTOON**

32 **HEINZ SERVICE SPREAD**

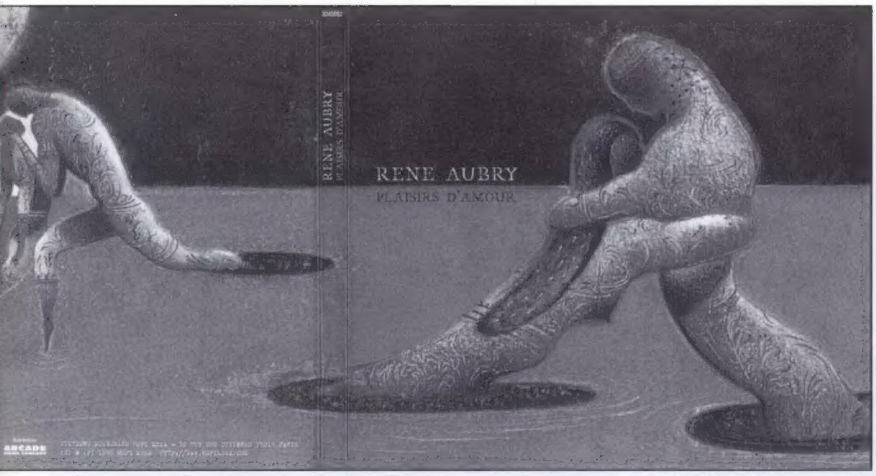

PLAISIRS D'AMOUR

SEULS AU MONDE

INVITÉS SUR LA TERRE

Mattotti en muziek

Lorenzo Mattotti en muziek hebben wat met elkaar.
Bij het maken van *Vuren* was de muziek van Peter Gabriel van essentieel belang als sfeerbepalend element. Dat is ook goed te zien aan de vele platen die met muziek te maken hebben in het schitterende *Mattotti posters* dat vorig jaar bij Oog & Blik verscheen.
In 1993 maakte hij voor bij de cd *Rouge* van Jean Jacques Goldman een zeer luxe uitgevoerd groot formaat boek vol illustraties. Voor René Aubry heeft Mattotti reeds drie cd's van beeld voorzien. Na *Plaisirs d'amour* en *Invités sur la terre* met heerlijke mediterrane muziek is nu *Seuls au monde* uitgekomen. De muziek op deze plaat is zwaarder en etnischer, gemaakt voor een theater/dans 'spectacle' van Philippe Genty. Alle drie hebben ze uitklapdoosjes met prachtige, doorlopende illustraties.
Echt te mooi voor alleen de Mattotti-fans!
RV

Zone 5300 jubileert

Zone 5300 gaat zijn tiende jaargang in. Dit tweede lustrum is rustig op gang gekomen. Het eerste nummer van 2003 (€ 4,95) kende geen echte uitschieters, met uitzondering van Marcel Ruijters die een fraaie aflevering van *Troglodytes* aflevert. Het nieuwe nummer van *Zone 5300* bevat meer vuurwerk: een interview met Dave McKean, een kleurenstrip van de Vlaamse debutant Floris de Smedt, een essay van de Texaanse stripauteur Mack White over de gebeurtenissen van 11 september 2001, een strip van Michiel de Jong en Pieter van Oudheusden die zich afspeelt in het oude Noorden van Rotterdam en een voorpublicatie uit een na de zomer te verschijnen comic van Erik Kriek.
Verder denkt óók de redactie van Zone 5300 te weten wie achter het pseudoniem van *Stripschrift*-columnist Ben Bits schuilgaat... Achteraan aansluiten alstublieft!
Wie het blad een warm hart toedraagt, kan voor € 25 'Vriend van Zone 5300' worden. Kijk ook op leuk-aanvullende site *www.zone 5300.nl*, of bel (+31)(0)10-2130730. RS

Donald Duck 51 jaar

Tijdens het 50-jarig verjaardagsfeestje van *Donald Duck* vorig jaar bracht uitgeverij Sanoma de facsimile jaargang van het weekblad uit 1953 in twee delen op de markt. Verbaasd keken wij dan ook op van het persbericht van uitgeverij Tirion die melding maakte van de 'zojuist verschenen' uitgave van de zelfde delen en jaargangen. Het blijkt bij navraag te gaan om precies dezelfde boekwerken die nu echter door Tirion opnieuw aan de man worden gebracht. 'We zullen mogelijk meer met oude uitgaven van Sanoma gaan doen', aldus een medewerkster. De albums zelf overigens, luxe integrale uitgaven in de originele kleuren en lettering zijn voor € 29,95 te koop in de (strip)boekhandel en lezen net als 50 jaar geleden nog altijd lekker weg. TdK

Stripblad Pilote herrezen

Uitgeverij Dargaud heeft Pilote *nieuw leven ingeblazen door een speciale zomereditie 2003 uit te brengen. Een indrukwekkende lijst van vooral Franse tekenaars, jong en oud, heeft een bijdrage geleverd. Het stripblad werd in 1959 opgericht door onder andere René Goscinny, Albert Uderzo en Jean-Michel Charlier en luidde een bloeiperiode van de strip in. Eind jaren zeventig ging* Pilote *ter ziele. Volgens een woordvoerder van Dargaud moet het initiatief als een eenmalige, ludieke actie worden beschouwd. Al sluit hij niet helemaal uit dat bij groot succes wordt nagedacht over andere jaargetijden-edities. RS*

Duvels lekker stripje

Bierbrouwer Duvel vergast voor het vierde achtereenvolgende jaar de Nederlandse biermarkt op een Collectors six-pack met daarbij een typisch Duvelglas dit keer door Johan de Moor voorzien van een afbeelding van Kobe de Koe. Ook de verpakking is rijkelijk door De Moor geïllustreerd. Deze traditie startte Duvel al in 2000 en sindsdien zijn er glazen van Jeroom, Jan Bosschaert en Ever Meulen op de markt gebracht. Wat de actie enigszins een merkwaardig tintje meegeeft is dat de six-packs met glazen slechts in Nederland verkrijgbaar zijn terwijl tot nu toe alleen Belgische tekenaars of illustratoren hun werk vertonen. Laten we er maar van profiteren. Proost! TdK Info: www.duvel.be/nl/collectorglazen.htm

Swah?

Op 26-jarige leeftijd mocht tekenaar Johan van Zanten in juli 2002 voor het Noordhollands Dagblad *het stokje overnemen van Studio Vandersteen. Sinds die tijd heeft hij met zijn* Swah? *een reeks grappen afgeleverd die vooral opvalt door de beeldexperimenten en daarmee heeft hij een waardig opvolger weten neer te zetten voor* Suske en Wiske. *Van Zanten was oorspronkelijk werkzaam op een architectenbureau, na voltooiing van zijn studie bouwkunde. Dat beviel hem niet en na een time-out in Spanje besloot hij striptekenaar te worden. Het resultaat is nu wel heel tastbaar, want onlangs verscheen bij uitgeverij Bee Dee de eerste bundeling van* Swah?. *Het boekje kost €12,95, telt 48 pagina's en heeft ISBN 90-77331-03-4. Op www.swah.nl valt meer te zien. HW*

Romeinse strip

Een stripboek om basisscholieren bewust te maken van de historische wortels van Leidsche Rijn. Dat is de idee achter de strip *Waterproef* die René Leisink en Michiel van de Vijver in opdracht van Projectbureau Leidsche Rijn hebben gemaakt. Het tweetal van Studio Noodweer voert in hun eerste stripalbum de personages oom Roelof en zijn hondje Columbus op die in het nieuwe stadsdeel van Utrecht wonen. Zij blijken tweeduizend jaar daarvoor ook al op dezelfde plek gewoond te hebben, toen het gebied deel uitmaakte van het Romeinse Rijk. Rode lijn in het verhaal is de platbodem van Oom Roelof die in de rivier De Leidsche Rijn is gezonken. De auteurs verwijzen hiermee naar de opgraving van een nagenoeg compleet Romeins vrachtschip die op de Vinex-locatie plaatsvond (zie ook *www.romeinsschip.nl*).

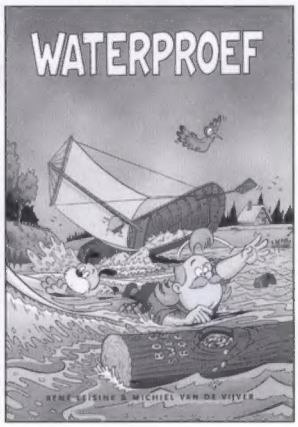

In een interview met het *Utrechts Nieuwsblad* vertelt Leisink dat hij delen van het verhaal tekende tijdens een verblijf in Roemenië. Het digitaal doorsturen van de schetsen verliep vrij moeizaam, omdat bij een klein plaatje het e-mailverkeer van het dorpje platlag. Er reden daar ook paard en wagens rond. 'Die zie je ook terug in de strip, dus dat was wel makkelijk.'
Waterproef is te koop voor €5,25 bij het Projectbureau Leidsche Rijn. Telefoon (+31)(0)30-2863850. RS

Lees strips, eet fruit

De Suske en Wiske-spaaractie van de Geldermalsense coöperatie Fruitmasters (zie ook *Stripschrift 348*) loopt nog het hele jaar door. Na de beeldjes van Jerom en Lambiek wordt nu Tante Sidonia op een 'fruitsokkeltje' gezet. Wie tot 21 september genoeg fruit eet kan het beeldje gratis bij elkaar sparen of tegen korting kopen. Hellen Schoots, marketingmanager van Fruitmasters,vertelt dat de spaaractie als overkoepelende naam *De gezonde familie* heeft. 'Jerom stond in het teken van sportfruit, Lambik van smulfruit, Tante Sidonia van slankfruit en Suske en Wiske van schoolfruit. De actie voor dit laatste beeldje start eind september aan het begin van het nieuwe schooljaar.' Volgens Schoots vinden mensen het erg leuk dat zo'n spaaractie gekoppeld is aan een gezond product, in plaats van snoep. 'De response is hoog met dagelijks zo'n vijftig inzendingen. Bij Lambik ontvingen we de eerste bestelling voor een gratis beeldje al twee dagen na het begin van de actie.' RS

→ FLITSEN

➲ In mei werd in Brussel het Jijé-museum geopend aan de Hopstraat 43. Meer info: (+32)(0)2-5133304 of www.jije.org ➲ Arte en Glénat organiseren een Europese striptekenwedstrijd. De winnaar krijgt als cadeau een albumpublicatie van 32 pagina's. Inzendingen (5 tot 8 pagina's) van een strip die zich afspeelt in een Europese stad, moeten 31 juli binnen zijn. Zo'n beetje iedereen uit Europa mag meedoen, behalve diegenen die reeds een album in Frankrijk, België of Duitsland hebben uitgebracht, uit Rusland en omstreken komen of wonen in periferiestaatjes als IJsland, Monaco, Liechtenstein of Albanië. Zie *www.arte-tv.com/comics* en *www.glenatbd.com* ➲ De Band zonder Banaan heeft een nieuwe cd uit: *De muur*, een parodie op Pink Floyds *The Wall*. Tekenaar Rob Derks van Studio Noodweer heeft meegewerkt aan de vormgeving ervan. ➲ De Rotterdamse tekenares Sandra de Haan, onder meer publicerend in *Rotterdams Dagblad* en *Zone 5300*, heeft haar eerste stripalbum uitgebracht, onder de titel *Teevee Blablazee*. Bezoek ook *www.sandradehaan.nl* ➲ Kortingswinkel.nl, dat via het internet onder meer stripboeken verkoopt, heeft een klacht ingediend bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit. Volgens de internetwinkel maakt de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB) zich schuldig aan het instandhouden van vaste prijzen voor stripboeken van buitenlandse uitgevers. KVB meldt dat er niets aan de hand is en dat de vaste prijzen die overal worden gehanteerd, adviesprijzen zijn. ➲ En... last but not least: De Knudde Cup, waarover wij reeds in *Stripschrift 349* berichtten is – zo meldt *Algemeen Dagblad* – op 24 juni toegekend aan Clarence Seedorf voor het missen van een strafschop in de Champions League-finale. De goede man kreeg 29% van de stemmen en de trofee wordt waarschijnlijk eerdaags bij hem door de brievenbus gefrommeld.

Yendor
STRIPWINKEL
Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Tel: 010 - 433 17 10
Fax: 010 - 411 38 54

Maz in Het Financieele Dagblad

In zijn bespreking voor Het Financieele Dagblad *van* De wereld van Dick Bos *(uitgeverij Elmar) van Rich Thomassen gaat journalist Hans Hoes in op de band die Alfred Mazure had met deze zakenkrant. Nadat de nazi's Maz een publicatieverbod voor* Dick Bos *hadden opgelegd, begon hij de activiteiten van de jiu-jitsu-held op film vast te leggen. Daarvoor leende Maz geld van vrienden, waaronder Hendrik Sijthoff, destijds eigenaar van het* FD. *Na de oorlog bleef de relatie in stand en maakte de tekenaar nog een wervingsbrochure voor de krant. Wat volgens Hoes niet in het boek staat, is dat Maz tevens een aantal cartoons voor het FD heeft gemaakt, waaronder de hierbij afgebeelde over de geldzuivering onder Lieftinck (27 september 1945). Thomassen laat weten dat hij opnieuw de archieven van de zakenkrant zal induiken, op zoek naar andere cartoons. RS*

Mamba Comix

In Zuid-Afrika zit men op stripgebied ook niet stil. Naast het bekende collectief *Bittercomix* is er nu een nieuw tijdschrift *Mamba Comix*. Uitgever is The Durban Cartoon Project. Het eerste nummer staat vol met strips van Zuid-Afrikaanse makelij, waaronder de grappige *Lonely Schnozz* van Tyron Love. Maar er zijn ook buitenlandse bijdragen opgenomen, bij voorbeeld van Thomas Ott en Stassen. Een beetje jammer is dat de voertaal Engels (soms onbegrijpelijk *slang*) is en er nergens Afrikaans wordt gesproken. RS

Meer info: (+27)313036466 of **artworks@iafrica.com**. Bezoek ook de website: **www.africaink.co.za**

→ 24 BPS

■ Na bijna 10 jaar afwezigheid op het witte doek keert Asterix in geanimeerde vorm terug. Na het nauwelijks opzienbarende *Asterix in Amerika* uit 1994, wordt *Asterix en de Vikingen* nu verfilmd tot avondvullende tekenfilm. Zou dit idee ingegeven zijn door het succes van de live-actionfilms? Blijkbaar hebben de producenten een flinke euro te besteden: met 25 miljoen dollar wordt het de duurste Europese animatiefilm ooit gemaakt. De film wordt volledig gefinancierd door het Franse televisiestation M6. Volgens Natalie Altmann, hoofd jeugdprogrammering van M6, kan men in Europa de kosten lager houden dan in de VS, waar een vergelijkbare film het dubbele zou kosten. De Deen Stefan Fjeldmark, bekend van het degelijke, doch saaie *Blub, ik ben een vis*, tekent voor de regie. Samen met de Belg Jean-Luc Goossens verzorgde hij ook het script.

■ Warner Brothers is begonnen met een grondige restauratie van haar *Looney Tunes*-bibliotheek van vóór 1948. Onder begeleiding van publicist en animatiedeskundige Jerry Beck (onder andere bekend van het gezaghebbende boek *Of Mice and Men*) worden voor een te verschijnen *Bugs Bunny*-DVD alle oude titelkaarten hersteld. Die waren in de loop der jaren verloren gegaan door slordige tv-prints waarbij de titelkaarten met credits werden vervangen door zogenaamde 'Blue Ribbon'-kaarten. Met de restauratie zijn miljoenen dollars gemoeid.

■ Een ingewikkelde copyrightkwestie tussen Warner Brothers, Paramount en King Features Syndicate zorgt ervoor dat de oude zwart/wit *Popeye*-cartoons van Dave en Max Fleischer liggen te vergaan tot stof in Amerikaanse filmkluizen. Gelukkig is er iemand bij Warner die heeft ingezien dat *Popeye* in de toekomst wel eens geld op zou kunnen leveren. Warner heeft belangeloos geld geïnvesteerd in de restauratie van 25 Popeye-cartoons, waaronder het meesterlijke, in technicolor gefilmde, *Popeye the Sailor meets Sindbad the Sailor* uit 1936. Officiële aan- en aftiteling zijn teruggevonden en volgens insiders zijn er details boven water gekomen die ruim 60 jaar niet meer te zien zijn geweest. Releases op video of DVD zijn (nog) niet gepland.

■ De nieuwe Pixar-animatiefilm *Finding Nemo* (in Nederland te zien vanaf 27 november) bevat wederom vele verborgen beeldgrappen. De Pizza Planet Truck uit de eerste *Toy Story* is in de onderwaterfilm verstopt, evenals een voorbijsnorkelende Mike uit *Monsters Inc.*

■ In augustus starten de opnames voor de *Suske en Wiske*-film *De duistere diamant*. De kosten van deze film bedragen 3 miljoen euro. De actrice Thekla Reuten is benaderd voor de rol van één van de hoofdrolspelers (Alwine) en verder is Henk van Ulsen als magiër gevraagd. In april 2004 moet de film in de bioscoop te zien zijn.

→ GAS EN LICHT

DOOR **ANDRÉ WIJNTJES**

Roy Spraakman (1972) heeft een opleiding gevolgd aan het Grafisch Lyceum (DTP/vormgeven, Micromontage) en tijdens zijn tekenopleiding heeft hij één jaar reproductietekenen gedaan. Na zijn schooltijd heeft hij tot op heden gewerkt als DTP-er (grafisch vormgever).

Waar kan je Spraakmans werk tekenkomen?
Marty & Engelbert op *www.stripster.nl*, en verder in de bladen *Ketchup, De Stripper, Impuls, Bikkel, Achter de geraniums, Sputnik, Incognito*, de Amsterdamse Daklozenkrant *Z-magazine* en het Rowwen Hèze-fanclubblad. Overal dus, eigenlijk.

Verder maakte hij:
- Illustraties voor LemonAid
- Illustratie voor Gemeente de Ronde Venen
- Illustraties voor de Kindertelefoon
- Ansichtkaart voor Advertising Post
- E-card voor Freeler
- Stripachtige logo's voor een kinderkledingzaak en Argon

GAYKRANT

FREELERCARD

Wat maakt Roy Spraakman op dit ogenblik nog meer?
- Strips voor *Stripnieuws*
- Illustraties voor de rubriek *M'n Ex* in de *Gaykrant*
- Een strip en een cartoon voor een communicatiebedrijf ten behoeve van het bewonersblad *Van huis uit* van diverse woningcorporaties
- De strip *Zombie* voor het Magazine *Heavy Metal Maniacs*

Op de vraag wat er binnenkort op de planning staat, antwoordt Spraakman: 'Ik probeer mijn strips gepubliceerd te krijgen in een groot week- of maandblad of in een krant om zo ook het publiek buiten de harde kern van stripliefhebbers eens van mijn werk te laten kennisnemen.

andre.wijntjes@stripschrift.nl

NATUURLIJK PUBLICEREN (STRIP)TEKENAARS AL VAN OUDSHER HUN WERK IN DIVERSE KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN, MAAR SINDS DE VOORPUBLICATIEMOGELIJKHEDEN IN REGULIERE STRIPWEEKBLADEN IN NEDERLAND VERSCHRAALD ZIJN - ALLEEN **DONALD DUCK**, **TINA** EN DE MALMBERG-BLADEN ALS **TAPTOE** RESTEREN NOG - VERSNIPPERT HET AANBOD MEER DAN OOIT. IN WELKE BLADEN IS IN VREDESNAAM WERK VAN EN OVER DIE AUTEURS TE VINDEN? EN HOE KRIJG JE DAT ALLEMAAL OP JE NETVLIES? ANDRÉ WIJNTJES BRENGT REGELMATIG LICHT IN DE DUISTERNIS EN MAAKT OVERZICHTELIJK WAAR AL DIE LIEVELINGSAUTEURS HUN GAS EN LICHT VAN BETALEN. TIPS VOOR DEZE RUBRIEK WORDEN ZEER OP PRIJS GESTELD.

Homerus verstript

1200 voor Christus vertelde rondreizend zanger/verteller Homerus zijn verhalen aan rijke Griekse families. Meer dan 3200 jaar later brengt uitgeverij Arcadia het heldenepos *De Ilias* uit in stripvorm. René Follet en Jacques Stoquart zijn de auteurs van dit in zwart/wit uitgebrachte stripalbum dat al in 1974 werd getekend en in 1982 op de Franse markt verscheen. *De Ilias 1* (deel twee - *Ulysses* - zal overigens niet verschijnen) kent een totaaloplage van 864 genummerde en gesigneerde exemplaren en is er ook in een luxe versie. Als extraatje een interview met Follet en zes pagina's schetsmateriaal. TdK

De drie neefjes

In De Groene Amsterdammer 0325 *staat deze fraaie strip-geïnspireerde prent van Milo. De illustratie siert een politiek sonnet op van Theodor Holman over de huidige oppositie in de Tweede Kamer. RS*

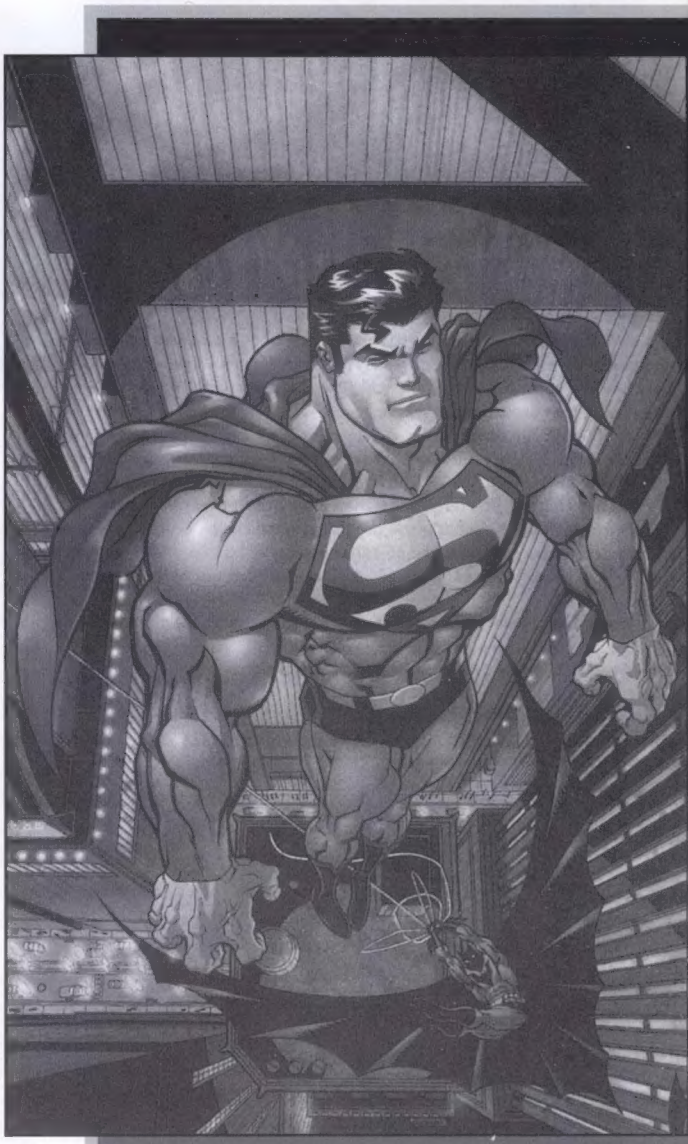

→ Gemor

Halverwege de jaren negentig was Michael Turner het troetelkindje van Image-studio Top Cow. Met zijn gedetailleerde tekeningen veranderde hij *Witchblade* in een succes en toen hij aan zijn eigen creatie *Fathom* begon, leken de mogelijkheden onbegrensd. Dankzij een tumor in zijn heup kwam zijn carrière op een zijspoor, maar vorig jaar was alles weer in orde.

Nu blijkt dat schijn te zijn geweest. Gedurende de afgelopen maanden heeft Turner gewerkt aan het oprichten van Aspen, zijn eigen uitgeverij, waar hij samen met schrijvers Jeph Loeb (bekend van *Batman*) en Geoff Johns (*The Flash*) in eerste instantie een drietal series wilde lanceren. Zeker één van die series zou een directe voortzetting worden van *Fathom*. Top Cow voorzag problemen en wees Turner op clausules in zijn contract waarin is bepaald dat de auteursrechten voor zijn creaties bij Top Cow liggen. Turner zette desondanks door, waarop Top Cow distributie van Turners comics wilde tegenhouden.

Inmiddels hebben beide partijen elkaar aangeklaagd. In een verklaring zet Top Cow uiteen dat de auteursrechten op Turners creaties bij hen liggen, omdat ze vallen onder het oude contract. Daarnaast wordt Turner beschuldigd van fraude, contractbreuk en oneerlijke concurrentie. Op zijn beurt eist Turner een schadevergoeding voor inbreuk op zijn auteursrechten en eist hij dat hij zijn nieuwe comics mag uitgeven. Het bestaan van het contract wordt door meerdere bronnen bevestigd. Dat Top Cow vorig jaar reclame heeft gemaakt

→ SURF

DOOR JASPER BAKKER

www.drawnandquarterly.com

Hèhè, de verbouwing van de website van de Canadese stripuitgever D&Q (Drawn and Quarterly) is achter de rug. En hij is mooi, als stripwinkel vormgegeven, door architect Jeff Voris en interieurinrichter Jan van der Veken. De homepage toont de winkel van buiten, een klik brengt je naar binnen waar je naar het prikbord kunt kijken, in de bakken kunt bladeren, of - binnenkort - interviews kunt kijken op de tv die in de winkel staat. Natuurlijk valt er ook te kopen, het is immers een stripwinkel. Wel valt de illusie/opzet van stripwinkel soms plotseling weg doordat er ineens informatie in prikbord-tekstvorm wordt aangeboden, zoals bij de informatie over de D&Q-artiesten. Ook jammer is dat de schermopbouw in delen gebeurt; de illustratie bestaat letterlijk uit aaneengeplakte deeltekeningen die elk aanklikbaar zijn. Door die aaneenplakking is de structuur lelijk zichtbaar. Dat kan web-technisch gezien beter, bij voorbeeld met één illustratie die aanklikbare 'zones' heeft. Maar goed, dit zijn kleinigheden bezien in het licht van de uitgebreidheid die deze site biedt.

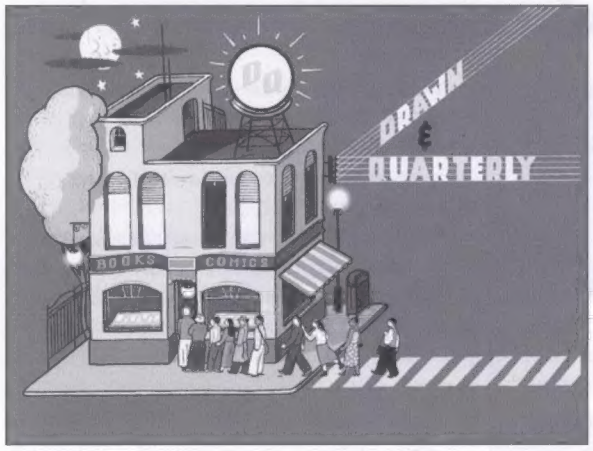

jasper.bakker@stripschrift.nl

OP HET WERELDWIJDE WEB IS NATUURLIJK OOK VEEL INFORMATIE VOOR HANDEN OVER STRIPS EN HAAR MAKERS, MAAR HOE KAN JE DIE INFORMATIE VINDEN? OOK ZOEKMACHINES ZIJN NIET ONFEILBAAR. STRIPSCHRIFT VIST DE KRENTEN UIT DE PAP.

DOOR **OLAV BEEMER**

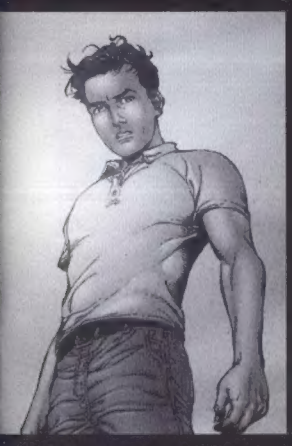

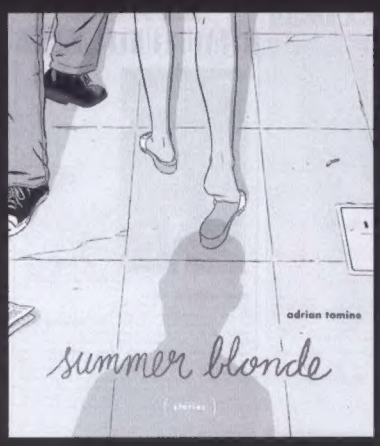

Superman en Batman samen in één comic. Straczynski's *Supreme Power*. Conan op herhaling. Eindelijk weer *Optic Nerve*. *The Sandman: Endless Nights* van Gaiman.

voor series die door Image zouden worden uitgegeven, maar nu door Turner bij Aspen zijn ondergebracht, spreekt evenmin in het voordeel van de tekenaar. Misschien is hij in zijn enthousiasme een beetje dom geweest?

Aan de andere kant van Amerika, in New York, klinkt ook gemor. Het laatste nieuws is dat Mark Waid is ontslagen als schrijver van *Fantastic Four*. Waid, bedenker van *Empire* bij DC, heeft zijn ontslag bevestigd. *Fantastic Four 508* (volgens de onlangs ingevoerde oude nummering) wordt zijn afscheid, terwijl het gerucht dat directeur Bill Jemas zijn opvolger wordt intussen door hoofdredacteur Joe Quesada is ontzenuwd. Uit het eerste commentaar wordt duidelijk, dat Marvel en Waid van mening verschilden over de richting van de serie. 'Ik had graag langer aan de serie willen werken,' aldus Waid. 'Het ontslag kwam voor mij als een verrassing.'

→ Kassucces

Tussen alle roddel en achterklap door moet er geld worden verdiend. Op dat punt draaien de grote uitgeverijen DC Comics en Marvel Comics de kranen helemaal open. Voor de maanden augustus en september staat een aantal projecten op stapel dat is voorzien van grote, aansprekende namen.

DC pakt uit met de hardcover *The Sandman: Endless Nights*. Schrijver Neil Gaiman keert terug naar de creatie die hem begin jaren negentig zo veel lof opleverde en dat doet hij met een handjevol bekende tekenaars. Elke tekenaar neemt een kort verhaal voor zijn rekening. Zo tekent P. Craig Russel (*The Ring of the Nibelung*) een vertelling over Death, wordt het avontuur van Desire gemaakt door Italiaanse tekenaar Milo Manara en mag Frank Quitely (voorheen tekenaar van *New X-Men*) aan de slag met een verhaal over Destiny. De hardcover kost $24.95 en verschijnt halverwege september.

Een andere grote naam is Jeph Loeb. De schrijver van *Batman* begint samen met Ed McGuinness (*Thundercats*) aan een maandelijkse *Superman/Batman*-comic. Het is de bedoeling, dat de serie dieper ingaat op aspecten van beide klassieke personages die eerder onbelicht zijn gebleven. De ironie is, dat niet zo lang geleden werd aangekondigd dat het aantal comics over Superman en Batman zou worden teruggebracht. Inmiddels zijn enkele titels stopgezet, maar op deze manier is dat dweilen met de kraan open.

In augustus pakt Marvel het groots aan. Op de planning staan niet één, maar twee grote projecten. Allereerst wordt *Supreme Power* gelanceerd, een op de klassieke Squadron Supreme gebaseerde serie die wordt gemaakt door J. Michael Straczynski (schrijver van *Amazing Spider-Man*) en Gary Frank (*Midnight Nation*). Kern van het verhaal wordt een groep superhelden, die vanaf hun geboorte worden gevolgd. Project nummer twee is *1602*. Tekenaar Andy Kubert (vorig jaar verantwoordelijk voor *Wolverine: Origin*) krijgt gezelschap van schrijver Neil Gaiman, die de inhoud van zijn achtdelige miniserie angstvallig geheim houdt. Wordt het Marvel-universum op z'n kop gezet? Of is dit meer opgeklopte marketingpraat van hoofdredacteur Joe Quesada?

olav.beemer@stripschrift.nl

- **BARBAARS** *Dark Horse brengt halverwege september* The Chronicles of Conan *op de markt. Dit is de eerste van een reeks paperbacks waarin de vierentwintig door Roy Thomas en Barry Windsor-Smith gemaakte delen van de klassieker* Conan the Barbarian *worden gebundeld. Later dit jaar volgt een nieuwe* Conan*-comic.*
- **UITSTEL** *De laatste delen van de Image-miniserie* Rising Stars *komen voorlopig niet uit. Schrijver J. Michael Straczynski heeft de verhalen gereed, maar heeft een conflict met studio Top Cow over zijn contract, dat naar zijn mening eenzijdig is veranderd. Zolang die situatie niet verandert, levert hij zijn scripts niet in.*
- **EINDELIJK** *Bij Drawn & Quarterly verschijnt* Optic Nerve 9 *van Adrian Tomine. Het vorige nummer is meer dan een jaar oud en ter gelegenheid daarvan brengt de onafhankelijke uitgeverij* Summer Blonde *uit, een bundeling van de voorgaande vier delen.* Optic Nerve 9 *is het begin van een langlopende verhaallijn.*
- **SPEURDERS** *Uitgeverij IDW Publishing timmert aan de weg met de verkregen licentie voor comics gebaseerd op de televisieserie* CSI. *Na het succes van de eerste miniserie is het in augustus de beurt aan* CSI: Bad Rap *een vijfdelige miniserie door Max Allan Collins (*Road to Perdition*) en tekenaars Gabriel Rodriguez en Ashley Wood.*

SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
EPPO
Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel. 040 - 2 441 882 • Fax 040 - 2 435 873

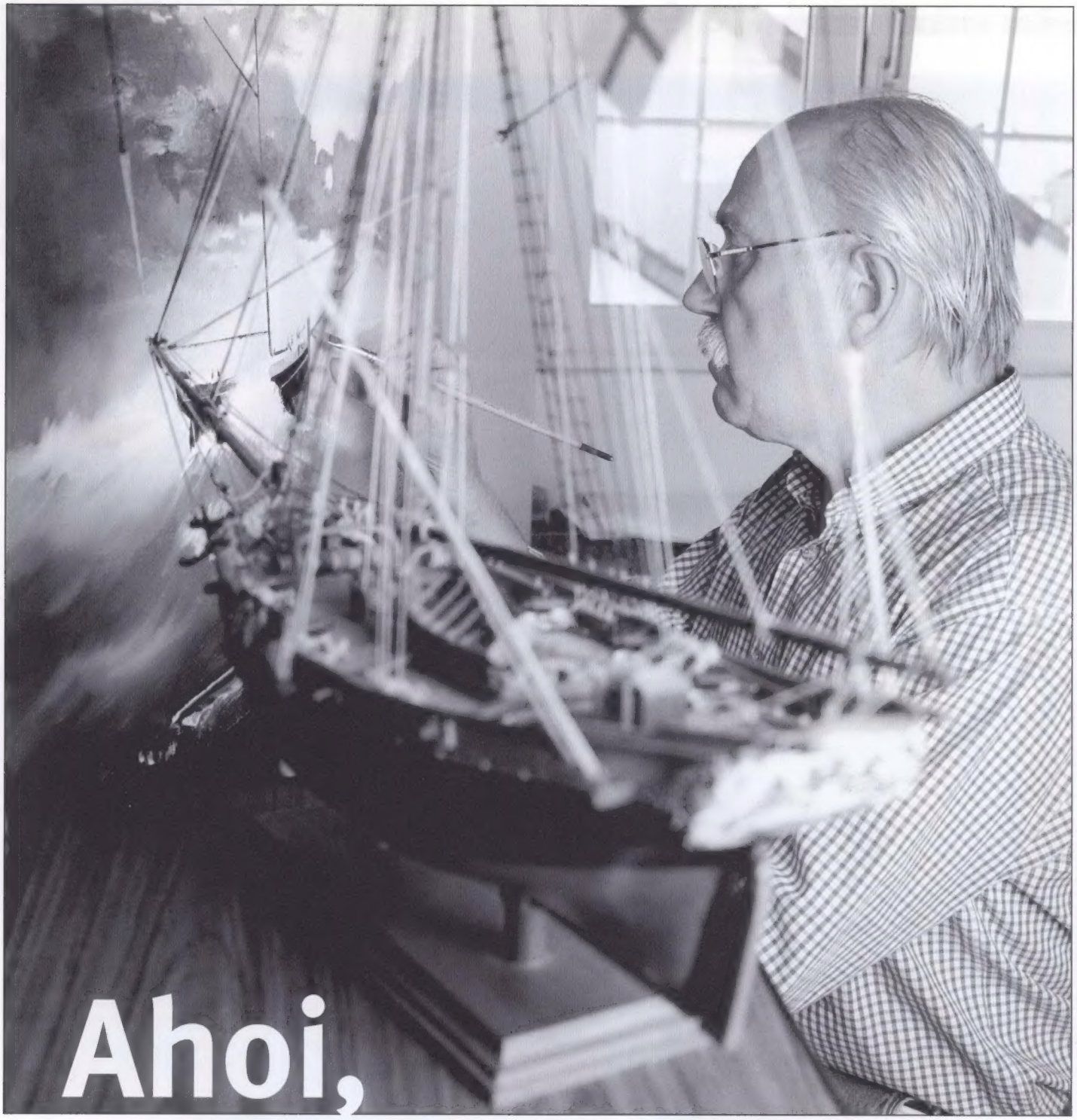

FOTO HENRY WESTENDORP

Ahoi, William Vance

Bruce J. Hawker is het liefdeskindje van William Vance. Het zal hem extra plezieren dat de eerste tentoonstelling die in Nederland aan zijn werk is gewijd, deze Britse marine-strip-held als boegbeeld heeft gekozen. De 67-jarige Vance piekert er overigens niet over te stoppen. 'Ik ben geboren om te tekenen tot het niet meer gaat!'

DOOR RIK SANDERS

In het kielzog van Horatio Nelson. William Vance' Bruce J. Hawker luidt de mondvolle titel van de expositie die nog tot en met 28 september te zien is in het Marinemuseum in Den Helder. Conservator Graddy Boven is er in overleg met Vance vijf jaar lang mee bezig geweest. Hij geeft in de tentoonstelling de historische en literaire achtergronden weer waartegen de strip *Bruce J. Hawker* zich afspeelt. Het is de periode rond 1800, de tijd waarin de Britse marine heerst over de wereldzeeën en de echt bestaande zeeheld Horatio Nelson tijdens de slag op de Nijl gehakt maakt van de vloot van Napoleon. In de avonturenstrip, waarvan zeven delen zijn verschenen, is Bruce James Hawker een luitenant ter zee in dienst van de Britse marine, die

Verhalen over de Britse marine doen het altijd goed

Nelsons leven blijkt te hebben gered. Hawker is het archetype van een anti-held die zich voortdurend gewild of ongewild in de nesten werkt.

De expositie toont niet alleen veel werk van Vance en andere (roman)auteurs, maar legt met behulp van allerlei attributen, zoals uniformen, schilderijen, schaalmodellen en bustes een link tussen de wereld van Nelson en die van de strip. Tevens wordt duidelijk dat de striptekenaar schatplichtig is aan de Brit Cecil Scott Forester (1899-1966) die verhalen schreef over de verzonnen Britse marine-officier Horatio Hornblower.

William Vance steekt de loftrompet af over de tentoonstelling. 'Het is mijn eerste expositie in Nederland. Als ik een cijfer van 1 tot 10 mag geven, geef ik een 11.' Voorafgaand aan de door hem en Jan Kruis verrichtte opening op 16 mei lopen we samen met zijn zoon Eric door de zaal. 'Ah, *Stripschrift*! Wist u dat ik in al die jaren nog nooit door uw blad ben geïnterviewd!'

Hans G. Kresse

Bij het begin van de expositie staat een bord met daarop een beknopte levensbeschrijving van Vance. Geboren als William Josef van Cutsem (vandaar de artiestennaam Vance: spreek uit als Vancee) op 8 september 1935 in Brussel. Zijn vader is metaalbewerker. Thuis is hij enigst kind, vult hij aan. 'Ik kom uit een simpel arbeidersmilieu. Wij waren Vlaamse Brusselaren uit de wijk Anderlecht.' Op het biografiebord staat een terloopse zin dat hij tussen 1940 en 1945 strips leert lezen. De oorlogstijd dus, die Vance grotendeels doorbrengt bij zijn opa en oma van vaderskant in St-Pietersleeuw, Pajottenland. Een eerste poging Brussel direct na het uitbreken van de oorlog te ontvluchten mislukt, omdat tien kilometer buiten de stad de situatie te gevaarlijk is geworden. 'Eenmaal teruggekeerd bleek de stad stikvol met Duitse officieren te zitten.'

De oorlog mist zijn uitwerking niet. Vance' moeder overlijdt na een ziekbed. Zijn vader belandt eerst in krijgsgevangenschap en wordt later, twee weken voor het einde van de oorlog, door de Duitsers opgepakt en in Berlijn te werk gesteld. Hij komt pas in 1947 terug uit Rusland, nadat de Sovjets hem bij de bevrijding van Berlijn hebben geïnterneerd.

Vance blijft tot zijn achttiende in St-Pietersleeuw. Thuis wordt er nauwelijks over de oorlog gesproken, vertelt de tekenaar. 'Het leven ging verder. Er moest gewerkt worden.' Afleiding vindt de jonge Van Cutsem tijdens de oorlogsjaren in strips die in *Het Laatste Nieuws* staan. Zijn oog valt als eerste op een *Kuifje*-tekening van Hergé, in *Tintin in Kongo*. 'Als jongen las ik ook de weekbladen *Bravo*, *Robbedoes* en de *Kleine Zondagsvriend*.' Belangrijker is echter de kennismaking in *Het Laatste Nieuws* met *Eric de Noorman* van Hans G. Kresse. 'Die vond ik prachtig en heeft me er toe aangezet strips te blijven lezen en later te tekenen. Ik heb Kresse één keer gesproken in Angoulême, jaren later toen hij bezig was met de *Indianenreeks*. Ik herinner me nog dat we over boten spraken. Hij complimenteerde me met de gedetailleerde schepen die ik in *Howard Flynn* tekende en zei opgelucht te zijn dat die Vikingschepen uit *Eric de Noorman* van die kleine bootjes waren.' Kresse had ooit voor een *Pep*-cover Ray Ringo getekend, een western-strippersonage van Vance.

Philips

Een verdere blik op de levensloop van Vance leert dat hij, hoewel hij eigenlijk strips wil maken, al op jonge leeftijd als reclametekenaar aan de slag gaat. Gevraagd naar de reden hiervan zegt hij dat hij naast strips het werk van illustratoren als Norman Rockwell, Frank McCarthy en Ken Riley appreciëerde. 'Kennissen van mijn grootvader uit Brussel namen geregeld tijdschriften mee, zoals *Saturday Evening Post*, waarin werk van hen stond. Dat trok mij wel.' In 1950 wordt Vance, die graag tekent, toegelaten op de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Brussel. 'In het eerste jaar moesten we veel natekenen. In het tweede jaar stonden toegepaste activiteiten op het programma, zoals reclame, illustratie en decoratie. Strips kwamen toen niet ter sprake. Dat deden we zelf in de pauze. Ik tekende pagina's van de eerste *Lucky Luke*'s over, en van *Don Bosco* van Jijé.'

Zijn vader heeft hem nooit een strobreed in de weg gelegd, zegt Vance. 'Hij zei: 'Ik begrijp niet wat ge daar wilt doen, maar als dat is wat ge wilt, dan moet gij dat doen.' Het was de buitenwacht die zijn afkeuring erover uitsprak. Een beroep als tekenaar was taboe in die tijd.'

Nadat het reclamebureau Publi Synthèse hem scout tijdens een bezoek aan de academie in 1953 besluit Vance de studie te laten vallen en te gaan werken voor dit kantoor. Na een werkonderbreking tussen 1954 en 1956 vanwege militaire dienstplicht (als bibliothecaris bij de luchtmacht) treedt hij in dienst van Office Technique Publicité, waar Philips één van de opdrachtgevers is. In augustus 1961 stapt hij over naar Publicem, het reclamebureau van Philips in Brussel.

Het idee om strips te tekenen, blijft in zijn achterhoofd rondspoken. Van tijd tot tijd loopt hij bij de redactie van het weekblad *Kuifje* binnen met een paar tekeningen in de hand. 'Dan zeiden ze: 'Ziet er goed uit, kom over een paar maanden maar terug.' Ik werd steeds van het kastje naar de muur gestuurd. Uiteindelijk ben ik met een dikke map vol reclamewerk naar de uitgever gestapt.' Die hapte toe en Vance start in 1962 met het maken van illustraties voor het weekblad. Hij werkt nog voor Publicem, maar die baan geeft hij eind dat jaar op. Al snel tekent hij zijn eerste strips: korte verhalen over historische wapenfeiten op scenario's van onder andere Yves Duval en Michel Vasseur. Terugkijkend op zijn loopbaan in de reclame zegt Vance dat het

BOVEN - Cover van *Pep 6913* van Hans G. Kresse voor een *Ray Ringo*-verhaal.

LINKS - Als blijk van enthousiasme voor de belangstelling van Nederlandse zijde stuurde Vance kort na het interview deze stripgroet aan de lezers van Stripschrift.

ONDER - Voor Philips maakte Vance vaak advertenties voor radioapparatuur. Hij tekende veel reclamewerk in Amerikaanse stijl. 'Dat was in die tijd maatgevend'. De tekening van Shell was bedoeld voor een campagne rond 1959 of 1960.

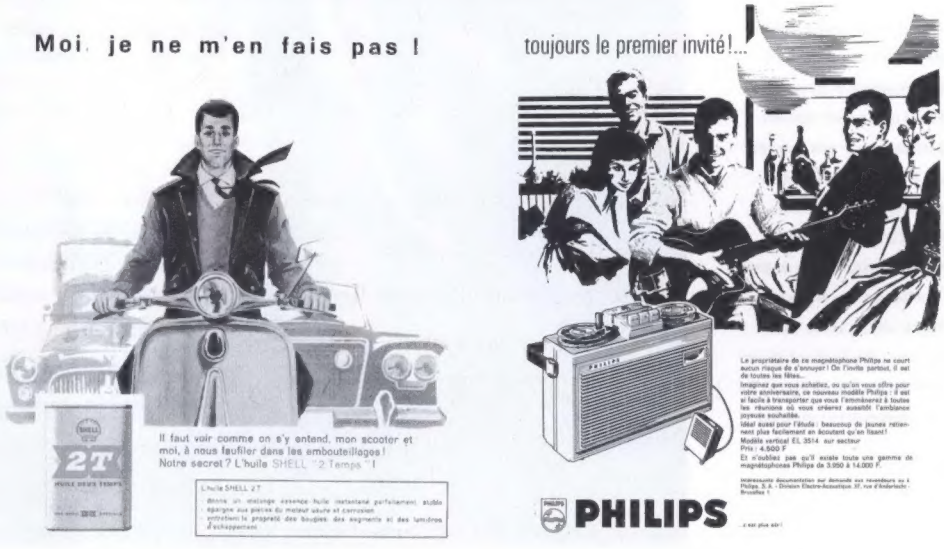

Familie

In 1962 trouwt William van Cutsem met Petra Coria, die hij in een dancing heeft ontmoet. Haar Spaanse wortels brengen hem naar Spanje. Zijn vrouw wordt zijn vaste inkleurster. Haar broer Felicisimo Coria begint als assistent van Vance en neemt in 1979 de strip Bob Morane *van hem over (op scenario van Henri Vernes. Vance op zijn beurt is de opvolger van de in 1967 spoorslags vertrokken Gerald Forton). Zoon Eric helpt mee met het vergaren van documentatie en zorgt voor de administratie.*

BOVEN - ***Howard Flynn*, een vingeroefening voor *Bruce J. Hawker*. In de reeks *Alles van W. Vance* is deze strip als deel zes verschenen. Vance had het verhaal liever uitgebracht in twee delen. Dat gaat wel gebeuren bij de heruitgave van *Ray Ringo*.**

geen verspilde jaren waren. 'De reclame leent zich prima als leerschool voor een beroep als striptekenaar. Je leert alles heel goed tekenen. Niet alleen objecten, zoals auto's of vliegtuigen, maar ook de compositie, het kleur- en zwart/wit-gebruik, het lavis, de mise-en-page en dergelijke.'

Vance mag vanwege zijn gebleken vaardigheden al snel overschakelen op langere verhalen. In 1963 verzint hij met Duval de strip *Howard Flynn*, rond een Britse marine-officier, een voorloper van Bruce J. Hawker. In 1965 volgt de western *Ray Ringo*; het jaar daarop breekt hij definitief door wanneer hij op scenario van Louis Albert (Greg) met de spionagestrip *Bruno Brazil* begint. 'Doorbraak?', reageert Vance. 'Voor het grote publiek wellicht. Maar voor mij had ik die met *Howard Flynn*. Wist u dat Lombard het eerste album *De eerste reis van Luitenant Howard Flynn* in twaalf landen heeft uitgebracht? Verhalen over de Britse marine doen het altijd goed.'

Naar de top

Echt bekend wordt Vance wanneer hij in 1984 samen met Jean van Hamme aan *XIII* begint, het kassucces over een geheim agent die zijn geheugen verliest. Eerder, in 1977, is er even sprake van dat Jean van Hamme Greg als scenarist van *Bruno Brazil* opvolgt - er ligt een bijna compleet scenario klaar, *De rode ketting* - maar hij bedankt voor de eer. De meester-scenarist komt daarna met *XIII* op de proppen. Vance stipuleert dat het grote succes van de strip pas begint wanneer Van Hamme op zijn aanraden het idee loslaat om *XIII* af te laten spelen in een fictief Verenigde Staten met een stad die op Chicago lijkt. 'Omdat vanaf het tweede album wel duidelijk wordt dat *XIII* zich afspeelt in de VS met Amerikaanse militairen, steeg de verkoop fors. Dat was niet gebeurd als de setting fictief gebleven zou zijn. Daar ben ik van overtuigd.'

Vanwege zijn geclaimd aandeel in de strip wil Vance, die bezig is deel 16 op papier te zetten, niets weten van het einde van *XIII*. Een paar maanden geleden ontstond hier in de Belgische kranten commotie over, omdat Van Hamme aankondigde als scenarist te stoppen. 'Ik ga voort als Van Hamme stopt', zegt Vance stellig. 'Hij maakt waarschijnlijk nog twee albums, tot en met

RECHTS - **De ingang van het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal in Brussel. Vance maakte dit olieverfschilderij voor een kalender die in 1996 uitkwam bij de opening van dit museum. Het BCB organiseerde in 1998 een expo onder de titel 'Retrospectieve William Vance: water, lucht, aarde en vuur'. Hierin stond Vance' artistieke uitbeelding van de natuurelementen centraal.**

deel 18. De uitgever en ik zijn al in gesprek met een opvolger. Wie kan ik nog niet vertellen. Nee, ik ga het niet zelf doen.'
Zijn ultieme, nautische strip blijft *Bruce J. Hawker* waarmee hij in 1976 voor het weekblad *Femmes d'Aujourd'hui* begint. Waar komt die idolatie van dat tijdperk toch vandaan? 'Ik heb op school kennisgemaakt met de Nederlandse zeehelden uit de zeventiende eeuw. Een indrukwekkende tijd, maar de Royal Navy rond 1800 is toch een slag interessanter. Die vloot was echt heerser der wereldzeeën.
In de jaren vijftig las ik Foresters *Hornblower* in de *Saturday Evening Post*. Bovendien zag ik de film met Gregory Peck in de rol van Hornblower en, begin jaren zestig, die met Peter Ustinov in *Billy Bud*. In 1963 ben ik nog naar Londen geweest en naar de haven van Portsmouth, waar de HMS Victory ligt, Nelsons vlaggenschip. Toen was ik voorgoed verkocht.' Zelf het ruime sop kiezen doet Vance niet. Hij zegt nooit tijd te hebben gehad voor het behalen van een vaarbewijs. 'Wel heb ik ooit een tocht gemaakt op zo'n oud zeilschip, om enigszins gevoel te krijgen hoe zo'n boot vaart.'
Vance betreurt het dat hij door het vele werken aan *XIII* zo weinig tijd kan besteden aan zijn lievelingscreatie. Momenteel legt hij de hand aan het achtste deel met als werktitel *Signaal 314* (deel 7, *Het koninkrijk van de hel*, verscheen in 1996. Red.). Veel wil hij er niet over kwijt. De aanleiding is in ieder geval de ontmoeting tussen Hawker en Isaac Hull, een echt bestaande Amerikaanse marineman. Hij wijst op een aantal schetsen die op de expositie hangen. 'Wist u dat de Bastard Navy, zoals de Engelsen de Amerikaanse Marine noemde, in die tijd in de Middellandse Zee actief was om strijd te voeren tegen de piraten van Tripolis. Die gijzelden zeevarenden en eisten losgeld. Daar ondervond de Amerikaanse handel hinder van.'

Tol van de roem

Een opvolger die in zijn stijl werkt, ziet Vance niet een-twee-drie opstaan. Hij meent dat er amper nieuwe avonturenstrips uitkomen in de lijn van de jaren zestig en zeventig, op een enkele uitzondering na (*Alfa*, *Niklos Koda*). De nieuwe albumreeks *Poisson Pilote* van Lombard is zijn kopje thee niet. 'Bij *Isaac le Pirate* van Christophe Blain bij voorbeeld, kan het verhaal mij zeker boeien, maar de tekeningen niet. Ook al die andere strips: het is intellectueler, minder actie-gericht. Series verkopen ook minder.'
Vance beseft dat het een andere tijd is. Hij heeft bewondering voor mensen die nu nog voor het metier van striptekenaar kiezen. 'Er bestaan nauwelijks voorpublicatiemogelijkheden meer. Je moet nu op voorhand je rechten verkopen voor albumuitgaven. Wat dat betreft ben je beter af als taxichauffeur.' Een positief punt in zijn ogen is dat Franse uitgevers tegenwoordig veel meer aandacht besteden aan reclame en marketing. 'Vroeger moesten series, waaronder die van mij, meer op eigen kracht zien te groeien. Dat betreur ik wel eens.'
Vance vervalt samen met zijn zoon Eric in een litanie over de ladingen ongevraagde post en het bezoek dat regelmatig onaangekondigd voor de deur in Spanje staat. 'Eén persoon was zelfs zo brutaal om Erics vrouw - met een smoes dat een bekende van mij in het ziekenhuis lag - mijn geheime telefoonnummer af te troggelen om mij vervolgens te bellen met het verzoek of ik een tekening wilde maken.' Hij beseft dat het de tol van de roem is, maar met de inbreuk op zijn privacy heeft hij het gehad. 'De signeersessies zijn het ergste: mensen vragen niet meer om een tekening, maar eisen die. Het liefst in kleur, die ze dan later kunnen verpatsen. Een paar jaar terug bij zo'n sessie in Charleroi moesten bewakers de menigte in toom houden. Laatst in Parijs was het bij een forum van Fnac zelfs zo druk, dat ik door een paar van die gorilla's moest worden ontzet. Toen besloot ik: 't-is gedaan. Geen signeersessies meer.'

Geboren tekenaar

Jean van Hamme heeft zijn stijl eens omschreven als het efficiënte realisme. Kenmerkend is de dreigende, donkere sfeer die uit veel verhalen spreekt. Vance is specialist in het afbeelden van

BOVEN - De gecensureerde versie van de dood van luitenant ter zee Skull kwam uiteindelijk in het album *Press Gang* van Bruce J. Hawker terecht.

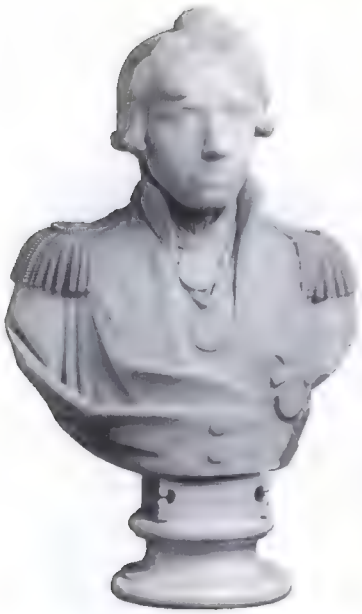

BOVEN - Buste Lord Nelson, van John Flaxman (collectie Kasteel Huis Doorn) en diens schip de HMS Victory, dat in de haven van Portsmouth ligt.

ONDER - C.S. Foresters romanheld Hornblower.

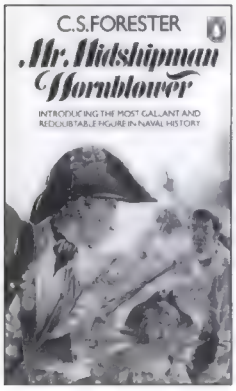

noodweer en slagregens. Opvallend genoeg tekent hij, bij droog weer, nooit fraaie wolkenpartijen. Hij wijst in een vitrine op een tekening uit *Bruce J. Hawker*, waarin de achtergrond leeg is. 'Wolken leiden alleen maar af. Het is beter een tekening leeg te houden, zodat de lezer goed kan zien wat er gebeurt.'

Befaamd is ook zijn grondige voorbereiding, waarbij hij niet alleen foto's, studieboeken, romans en dergelijke gebruikt om zich te documenteren, maar ook maquettes van schepen laat nabouwen. Vance gaat er prat op zo getrouw mogelijk actuele of historische details in zijn strips te verwerken. 'In *XIII* bij voorbeeld staan militaire attributen afgebeeld die onlangs nog in Iraqi Freedom te zien waren, zoals amfibievoertuigen en soldatenhelmen. De oorlog in Irak heeft mij qua nieuw wapentuig niet verrast.'

Vance heeft in zijn loopbaan met diverse scenaristen gewerkt, waaronder niet de minsten. Hij is niet iemand die een scenario keurig uittekent vanaf de eerste tot aan de laatste pagina, maar hecht veel aan eigen vrijheid en inbreng. 'Niemand kan mij dat verplichten. Ik werk liever eerst een mij aansprekende pagina uit. Dat zijn vaak actiescènes. Ik ben niet zo dol op binnentaferelen, vooral niet als er gegeten wordt.'

Aan nieuwe series begint hij niet meer. Daarvoor slokken *XIII* en in minder mate *Hawker* al zijn tijd op. Bovendien is hem het uitstapje, dat hij in 1991 naar *Blueberry* maakt, minder bevallen. Vance tekent twee albums van *Marshal Blueberry*, maar trekt zich voor het derde album onverwacht terug, tot grote ergernis van Giraud. 'De kwaliteit van dat derde manuscript was ondermaats', zegt hij nu. 'Daarbij kwam dat ik, net als bij de eerste twee scenario's, erg veel zelf moest doen. Zelfs de decoupage en mise-en-scène! Daar had ik geen trek meer in. Wie het uiteindelijke derde album (*De bloedige grens* met tekenwerk van Michel Rouge. Red.) leest, ziet dat ik gelijk heb gehad om te stoppen.' Of hij inmiddels met Giraud weer *on speaking terms* is, laat hij in het midden. Vance heeft aan zijn lange carrière veel contacten, maar weinig vrienden overgehouden. Er bestaat veel jaloezie over zijn succes, beweert hij. Als Vlaamse Brusselaar valt hij ook tussen wal en schip: hij behoort noch tot de Vlaamse noch tot de Waalse stripwereld. 'Bovendien ben ik altijd een einzelgänger geweest, ook in mijn jeugd. Het zal met het feit dat ik enigst kind ben te maken hebben.'

Aan stoppen denkt de 67-jarige niet, hoewel hij niet meer in het weekeinde werkt. 'Die tijd van heel hard werken heb ik achter de rug. Maar wat zou ik moeten doen als ik met pensioen ga? Ik ben geboren om te tekenen tot het niet meer gaat.'

RECHTS - Wanneer Vance Bruce J. Hawker met voorloper Howard Flynn vergelijkt ziet hij 'meer actie, een groter zelfvertrouwen in de tekeningen en een betere mise-en-page'.

MET ERNAAST -Cover van *Bruce J. Hawker 5: Alles of niets* (1988). Overigens tekende Vance zijn eerste maritieme strip - *De eerste wedloop naar de blauwe wimpel* - voor Kuifje. Het verhaal is opgenomen in Complete verhalen 1962-1963 uit de *Alles van W. Vance*-reeks. De auteur vertelt dat Lombard het te duur vond de originele helio-films te gebruiken - dit loont alleen bij grote oplagen offsetdruk - en daarom gescande Kuifje-pagina's gebruikte.

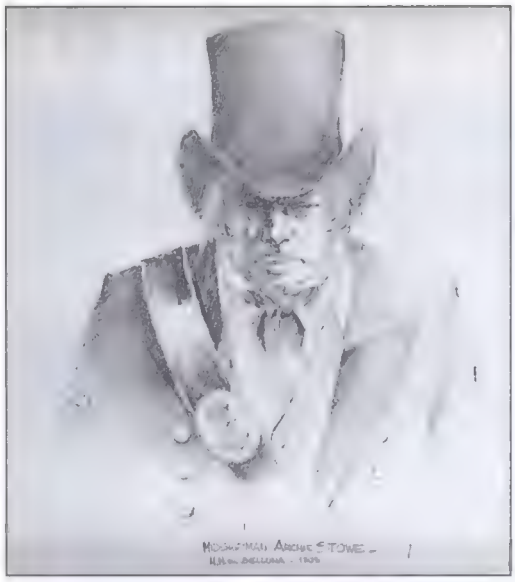

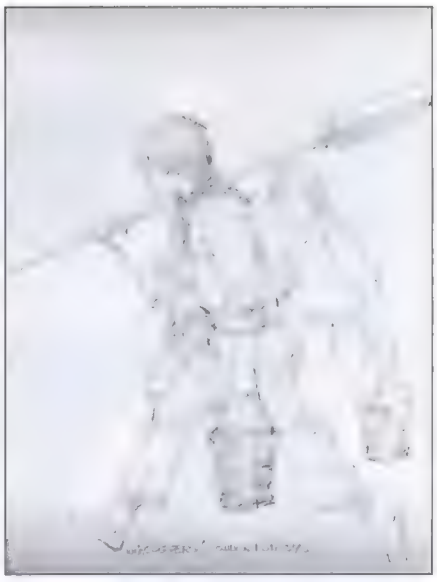

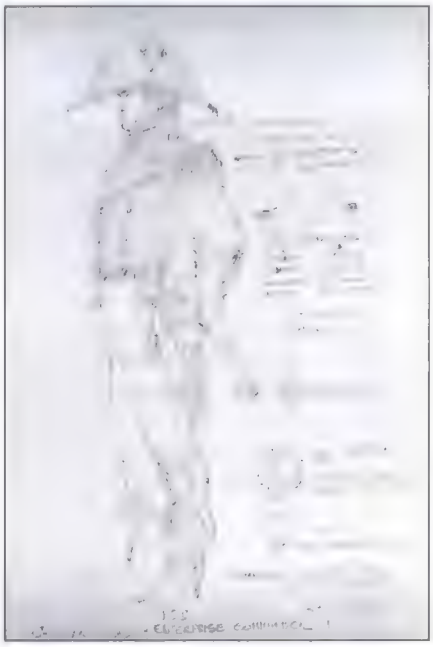

BOVEN - Schetsen van de Bastard Navy voor het nieuwe Bruce J. Hawker-verhaal *Signaal 314*.

Met dank aan Graddy Boven, die zelf auteur is van de bij de tentoonstelling verschenen, gelijknamige catalogus (ISBN 90-805075-4-7). Op de website www.marinemuseum.nl valt aanvullende informatie te lezen.

Meer gegevens over William Vance, in het bijzonder over zijn strip *XIII*, zijn terug te vinden op de Nederlandse website www.geocities.com/strip_XIII, alsmede op de zogenaamd niet-officiële Franstalige *XIII*-site www.bdxiii.com. In *Stripschrift 153* en *Stripschrift 269* staan uitgebreide beschouwingen over Vance' oeuvre.

rik.sanders@stripschrift.nl

Gestileerd Hollands

FOTO DANNY DEBISARUN

Aan het eind van de zomer verschijnt *Verbleekte herinneringen*, het debuutalbum van Erik de Graaf. Terwijl veel tekenaars jaren leuren met hun tekeningen, vond De Graaf direct een uitgever. In zijn verhalen toont hij hoe het leven er in Nederland in de jaren zestig/zeventig uitzag, door de ogen van een jongetje. Geen grote avonturen, maar wel spanning en klein leed.

De *gekleurde* herinneringen van **Erik de Graaf**

Hij tekende altijd al, maar nooit serieus. Een jaar of twee terug veranderde dat. Vlaardinger Erik de Graaf (1961) zette zijn twijfels opzij en besloot zelf eens te proberen een strip te tekenen. Tot dan toe was hij vooral verzamelaar. Daarmee begon hij op de Kunstacademie in Rotterdam waar hij afstudeerde in grafische vormgeving en advertising. Hoewel hij na een vervelende stage weinig voelde voor de reclame, kwam hij daarin toch al snel terecht. Hij begon als junior bij een reclamebureau en ontwierp en bedacht samen met tekstschrijvers ruim vier jaar advertenties, folders en radiocommercials. Hij leerde er veel, maar zijn hart ging toch uit naar het echte ontwerpen. 'Reclame vond ik te vluchtig en vaak te oppervlakkig. Uiteindelijk is het toch vooral gepraat, een hoop geschreeuw maar weinig wol.' De Graaf solliciteerde bij een designbureau en werkt daar nog, de laatste jaren als partner. Als creatief directeur is hij eindverantwoordelijk voor al het creatieve werk van het bedrijf dat zich specialiseert in verpakkingen van vooral voedingsmiddelen. Een klant - Albert Heijn, Douwe Egberts, behoren tot de clientèle - wil bij voorbeeld een andere uitstraling voor zijn product. Het designbureau gaat aan het werk en doet een aantal voorstellen voor een nieuwe verpakking. De Graaf vindt zijn werk hartstikke leuk, maar het blijft wel een commerciële functie. 'Je bent gebonden aan wensen van opdrachtgevers, budgetten, druktechnieken, formaten en veel mensen bemoeien zich ermee.' Als tegenwicht is hij begonnen met het tekenen van strips. Daarbij heeft hij het alleen voor het zeggen.

Jeugdherinneringen

Erik de Graaf gebruikt zijn jeugdherinneringen als inspiratie voor zijn strips. Hij dacht altijd dat hij een slecht geheugen had, maar al tekenende kwam er steeds meer naar boven. Hij groeide op in Vlaardingen. Het gezin was calvinistisch, een ijsje op zondag of naar het voetballen was er niet bij. In het weekend en de vakanties gingen hij en zijn vier jaar oudere zus vaak naar zijn opa en oma. 'Ze hadden net buiten Rotterdam een klein huisje. Er vlak bij waren een fruitboomgaard en een autosloperij. Een echt kinderparadijs.' De Graaf vertelt kleine verhaaltjes, gebaseerd op zijn jeugd. *Ooievaarskuitenvet* toont de Rotterdamse traditie om jongetjes die spierballen willen, in de maling te nemen.

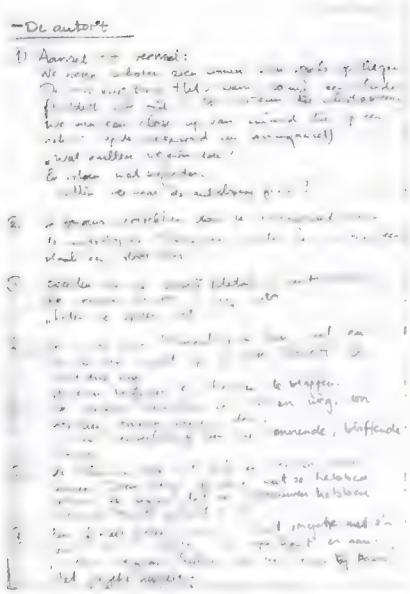

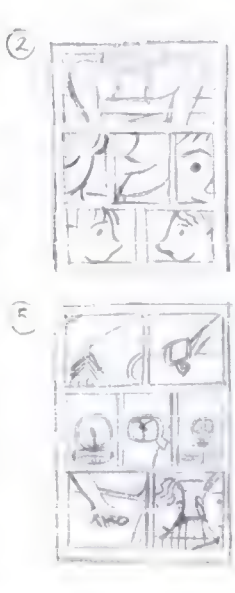

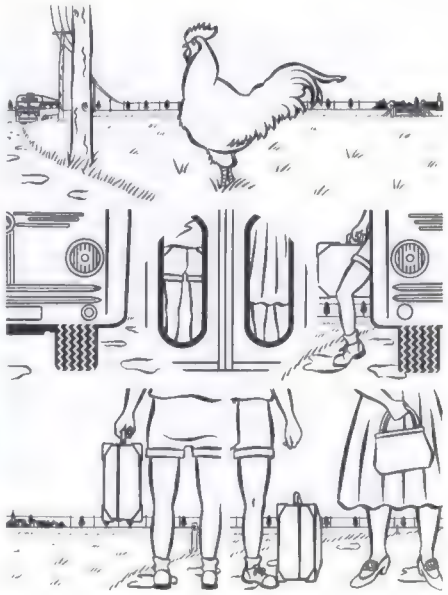

leven

DOOR ERIK VAN DER HOEVEN

Zijn moeder, oom en opa beraamden een complot en seinden de kapper en drogist in dat hij onderweg was. Natuurlijk verkocht geen winkelier het zo begeerde vet, maar gelukkig had zijn oom nog een potje. 'Ik smeerde het voor het naar bed gaan zo hard op mijn armen dat het schuimde. Uiteindelijk ontdekte ik dat het gewoon gele zeep was. Als kind maakt het grote indruk dat volwassenen je zo beet kunnen nemen.' Dieren spelen vaak een hoofdrol in de herinneringen. Vogeltjes die in het net dat de aardbeien beschermde verstrikt raakten, werden de nek omgedraaid. Kippen werden eerst aan een touw gehangen en gestikt, daarna ging de kop eraf. En het lieve konijntje moest geslacht voor de bout op zijn bord. Als kind vond hij het maar moeilijk te begrijpen hoe zo'n lieve opa zo met dieren omging.

In zijn verhalen geeft De Graaf een tijdbeeld. Hij probeert referentiemateriaal te vinden en zoekt naar karakteristieke beelden. Niet alles wat hij tekent heeft hij zelf zo beleefd, maar de gebruiksvoorwerpen die te zien zijn, hebben wel echt bestaan. De Graaf hecht er aan dat wat hij tekent klopt. Het flesje Old Spice op de wastafel, de onderwerpen in de krant en de auto's die op straat te zien zijn, allemaal zijn ze ontleend aan de jaren zestig/zeventig. Als hij geen plaatje van een NSU Prinz of Citroën Ami vindt, koopt hij desnoods een modelautootje om zelf na te tekenen.

Zijn strips tekent hij aan de eettafel, 's avonds als zijn dochter naar bed is en zijn vriendin tv kijkt of leest. Een herinnering heeft een thema en telt 8 tot 16 pagina's. Op een A4'tje maakt hij een scenario met hele kleine paginaschetsjes. Op een groter formaat volgt daarna de pagina-indeling. Op zo'n lay-out komt een transparant waarop hij de ruwe schets op het ware formaat tekent. Met penseel en inkt trekt hij de potloodschets strak na. Deze tekening scant hij in en wordt ingekleurd op de computer. Voor het effect gebruikt hij behalve een steunkleur daarna nog een korrelig raster. Als laatste volgen de teksten. De strip werkt met veel elementen die een grafisch vormgever gebruikt. Er zijn close-ups en speciale uitsnedes, die de tekeningen spanning geven. Het grove raster geeft het verhaal een aparte sfeer.

Strak werk

Op zolder in zijn huis in Vlaardingen is het resultaat te zien van twintig jaar verzamelen. Vlaardinger De Graaf leest wat hij koopt. Soms doet hij weer wat weg, wat goed is blijft. In zijn academietijd ontdekte hij de undergroundstrips van Joost Swarte, Evert Geradts en Eddy Vermeulen. Van Swarte heeft hij jarenlang alles verzameld. Nu is hij selectiever, koopt hij niet meer elk beeldje of nieuwe zeefdruk maar alleen wat hij echt zou willen hebben. Tekenaars die strak getekende werken maken, spreken hem het meest aan. In zijn verzameling zitten veel verhalen van tekenaars uit de jaren tachtig die tekenden in wat wel de atoomstijl werd genoemd: Serge Clerc, Ted Benoît en Yves Chaland. De Graaf vindt enkele van Yves Chalands albums uit de jaren tachtig 'echt prachtig'. Het werk van deze helaas te vroeg gestorven Fransman is voor hem een grote inspiratiebron. 'Hij werkt in een vergelijkbare stijl als ik. Alleen tekent hij veel virtuozer, het ziet er allemaal veel losser uit.

Stripboeken hebben vaak afwijkende formaten die niet goed tot hun recht komen in de gemiddelde boekenkast. Voor zijn stripboekenverzameling maakt De Graaf daarom zelf zijn eigen boekenkasten. Er zijn planken voor grote boeken, voor afwijkende formaten en voor kleinere boeken. Favorieten hebben een eigen plank, sommigen zelfs een eigen kast. Pronkstuk is een display van Chris Ware's *Acme Novelty Library*. Hij zag hem staan bij Donner in Rotterdam, vroeg of hij te koop was en kreeg hem van zijn vriendin, voor zijn 40e verjaardag. De Graaf vindt het een prachtig ding, al betreurt hij dat er een bakje ontbreekt. Van Chris Ware is hij een groot bewonderaar. 'Hoe hij zijn eigen wereld schept in zijn boeken, tot aan zelfbedachte advertenties en bouwplaten aan toe, vind ik briljant en waanzinnig knap.' Ook Daniel Clowes en Seth, andere tekenaars die strak werk maken, vindt De Graaf erg goed.

Internationale belangstelling

Hij begon te tekenen voor zichzelf, en als cadeautje voor vrienden en familie. Toen hij een collega werk liet zien, was die enthousiast. Via Henk Baard van stripwinkel Yendor kwam hij in contact met Hansje Joustra van stripuitgeverij Oog & Blik. Die vroeg direct aan welk formaat en papiersoort hij had gedacht. Het succes verrast Erik de Graaf. Wat Swarte en Ware kunnen, is zo goed, wie zit er dan op mijn strips te wachten, dacht hij lang. Nu zit hij in hetzelfde fonds. Plannen heeft hij genoeg. Een A-B-C van de herinnering, een langer verhaal, misschien wel in meer delen over het kleine, onbeholpen, goed bedoelde verzet in WO II in Smitshoek, bij Rotterdam. Van *Verbleekte herinneringen* verschijnen binnen een jaar drie albums, in co-productie van Oog & Blik en De Harmonie. Internationaal is er ook belangstelling. Drawn and Quarterly, de uitgever van onder meer Chris Ware en Seth is geïnteresseerd. Op de volgende Stripdagen hoeft Erik de Graaf niet meer in de rij. Hij mag dan zelf signeren.

erik.van.der.hoeven@stripschrift.nl

BOVEN - Cover van *Strootje roken*.

ONDER VAN LINKS NAAR RECHTS - De eerste aanzet van de strip is een uitgeschreven scenario. Daarna zet De Graaf op een A4'tje het scenario om in hele kleine paginaschetsjes. Op een groter formaat volgt daarna de pagina-indeling. Op zo'n lay-out komt een transparant waarop hij de ruwe schets op het ware formaat tekent. Met penseel en inkt trekt hij de potloodschets strak na.
Deze tekening scant hij in en wordt ingekleurd op de computer. Voor het effect gebruikt hij behalve een steunkleur daarna nog een korrelig raster. Als laatste volgen de teksten.

RECHTSONDER - Cover van *Verbleekte herinneringen* dat in augustus uit moet komen.

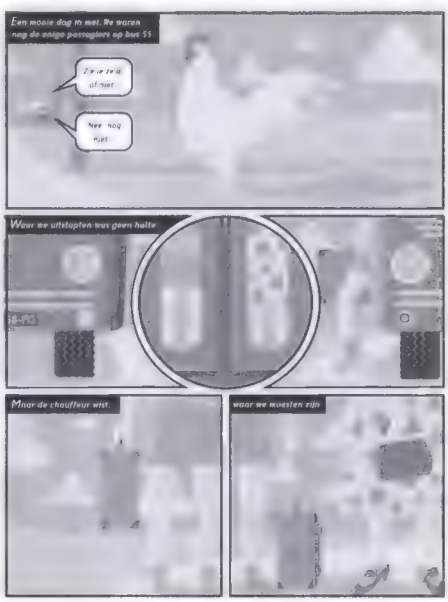
Een mooie dag in met. We waren nog de enige passagiers op bus 55
Zie je zelfs al niet
Nee, nog niet
Waar we uitstapten was geen halte
Maar de chauffeur wist
waar we moesten zijn

'Peer is niet mijn favoriet'

ALEXANDRA VERBORG

DOOR JEROEN MIRCK

Peer de plintkabouter werd op 22 maart verbannen uit treinkrant *Metro* vanwege godslasterlijke grappen. Tekenaar Marq van Broekhoven voelt zich belazerd door *Metro*, maar kijkt liever vooruit. Zonder zijn vaste co-scenarist Anton Damen, met wie hij onlangs heeft gebroken.

Het belangrijkste nieuws over Marq van Broekhoven komt niet op de dag van dit interview naar buiten, maar enkele dagen later per e-mail. Op dinsdag 13 mei mailt de tekenaar: 'Ik heb per afgelopen zondag de samenwerking met Anton Damen beëindigd. Voornaamste reden ligt in het feit dat we steeds moeilijker afspraken konden maken om bij elkaar te komen en zelfs telefonisch plotten er vrijwel niet meer van kwam. Ook heeft Anton regelmatig aangegeven dat het voor hem allemaal niet meer zo nodig hoefde...' Die beslissing is dus daags na het interview genomen.

Is Van Broekhoven door het vraaggesprek op dit idee gebracht? 'Nee hoor, dit speelde al langer.'
Natuurlijk gaat een interview met Marq van Broekhoven (Eindhoven, 1960) grotendeels over Peer de plintkabouter en diens onvrijwillige vertrek uit *Metro*. Op een zonnige zaterdag spreken we af in hartje Breda (de woonplaats van de tekenaar), in zijn favoriete café *De Vrachtwagen*. Een droogkomische naam, die goed past bij deze droogkomische humorist. Buiten paraderen Schotse doedelzakspelers, binnen zit Van Broekhoven aan een pul witbier.

Marq van Broekhoven heeft zijn ontslag bij Metro verwerkt

Geloofsgrappen

'De breuk met *Metro* is te danken aan twee geloofsgrappen', vat Van Broekhoven de verbanning van Peer beknopt samen. 'De eerste, waarbij Jezus last had van schaamluis, hakte er hard in. Dat was te merken aan de gepubliceerde brieven een dag later. We hadden die dag trouwens een veel onschuldiger grap, waarbij Jezus als badmeester over het water loopt. Die avond stond er een bericht van *Metro*-hoofdredacteur Jan Dijkgraaf op mijn antwoordapparaat. Het gekke is dat ik die man nog nooit persoonlijk heb gesproken. Zijn tekstje luidde dat er dertig boze brieven op die eerste Jezusgrap waren binnengekomen. Hij zei te vermoeden dat er nog een hele reeks geloofsgrappen op zou volgen. Net als bij die Chinezengrappen, waar hij ook niet blij mee was. Die hadden voor veel trammelant gezorgd.'
Inderdaad ontlokte een uitgebreide reeks spottende *Peer*-strips over Chinezen (met name over hun 'splaakgeblek') enkele maanden tevoren veel verontwaardigde reacties van zowel Aziaten als politiek-correcte Nederlanders. Van Broekhoven: 'Het vreemde is dat we indertijd werden binnengehaald met het verzoek om op de rand te gaan zitten, op het scherp van de snede. Juist dat soort grappen wilde de toenmalige eindredactrice Miriam Jorna van ons hebben, dus hebben we die Chinezengrappen juist zo doorgezet. Maar Jorna werkt inmiddels niet meer bij *Metro*. Meneer Dijkgraaf beweerde op mijn antwoordapparaat dat hij ons al eerder gewaarschuwd zou hebben, maar dat is niet waar. Meneer Dijkgraaf kan veel vertellen, maar hij heeft het bij het verkeerde eind. Zo nam hij me ook kwalijk dat ik via een mailtje over hem had gecommuniceerd in plaats van mèt hem. Maar dat vind ik onzin, want hij heeft ook nooit direct met mij gecommuniceerd.'

Bezuinigingsmaatregel

Volgens Van Broekhoven speelden er heel andere motieven een rol bij de verwijdering van *Peer*. 'Ik heb het vermoeden dat het gewoon een bezuinigingsmaatregel is. Zoiets hebben ze ook met columnisten gedaan. Ik weet niet precies wàt, want ik lees dat krantje nooit. Nee, echt niet! Dat deed ik ook niet toen ik er nog voor tekende. Alleen de brievenrubriek hield ik in de gaten.'
Op de vrijdag dat *Peer* uit *Metro* was geweerd, vond er spoedoverleg plaats met Dijkgraaf. Niet door Van Broekhoven zelf, maar door uitgever/winkelier Silvio van der Loo, die optreedt als diens agent. De hoofdredacteur was echter onvermurwbaar. 'Na het weekend was ik kwaad over hoe het gegaan was', vertelt

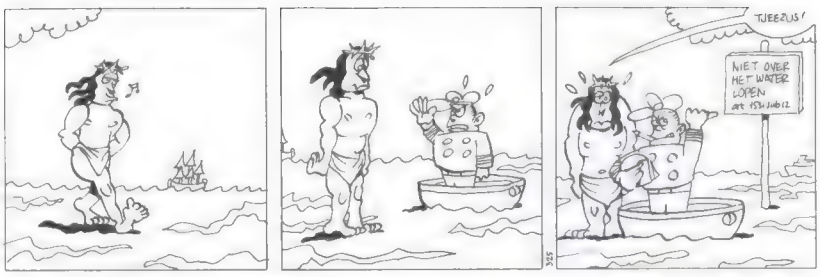

De 'verloren strook' van *Peer de plintkabouter*. Deze was gepland voor de maandageditie van *Metro*, maar kwam te vervallen toen Peer eruit vloog. 'Anton en ik wilden hem niet gebruiken voor het nulnummer van *Myx*, dus de strook werd daardoor niet meer gepubliceerd.'

Van Broekhoven. 'Natuurlijk was het jammer vanwege de inkomsten, maar toch voelde ik ook opluchting. Nu had ik immers tijd om andere dingen te gaan doen. Ik vind *Peer* zeker leuk om te maken, maar ik vind andere projecten leuker. Ik heb nooit een carrière in de strookjesstrips geambieerd. Sterker nog: toen ik vroeger abonnee was van *Pep*, sloeg ik de 'grappige' strips over! Ik heb liever dat mensen mij herinneren als de maker van *Bubbels* of *Marq denkt*. Maar na een heel jaar *Metro* blijf je toch de maker van *Peer de plintkabouter*. Terwijl dat niet het genre is waar mijn hart ligt.'

Droomman

In *Bubbels*, verschenen als zesde deel in de *Incognito*-reeks, bedient Van Broekhoven zich van een meer realistische tekenstijl. 'Daarin kan ik veel meer van mijn tekenvaardigheid kwijt dan in Peer, die ik toch altijd weer gehaast moet tekenen. Ik ben nu ook weer met iets dergelijks bezig. Dezelfde tekenstijl, maar een ander soort verhaal. De strip gaat *Droomman* heten en is vrijwel tekstloos. Vrijwel, want er zit wel een woordgrap in die verwijst naar de titel. Silvio, die het wil uitgeven, vroeg me of het niet helemaal tekstloos kon, want dan zou hij er een internationale uitgave van kunnen maken. Maar dat kan ècht niet.'
Oorspronkelijk was Van Broekhoven niet *Bubbels*, maar *Droomman* aan het tekenen voor de *Incognito*-reeks. 'Toen Silvio de eerste pagina's zag, zei hij: 'Dit maak jij voor mij!' Aangezien Silvio mij voor dit album wilde betalen en de *Incognito*-reeks een onbetaald project is, was de keuze snel gemaakt. Toen ben ik eerst *Bubbels* gaan tekenen. Nu pas werk ik voluit aan *Droomman*, dus het is nog maar de vraag of ik het eind dit jaar af heb. Voorjaar 2004 is een realistischer schatting.'
Van Broekhoven weet wel waarom uitgever Silvio van der Loo zoveel van hem uitgeeft. 'Omdat hij mijn werk goed vindt, maar ook omdat ik betrouwbaar ben. Ik kom afspraken na, ik produceer!'

Broodtekenaar

Van Broekhoven draait al jarenlang een hoge productie: lange tijd dagelijks in *Metro*, vroeger vaste klant in *SjoSji* (*Peer*) en *Zozolala* (*De Collectioneur*), tegenwoordig in meerdere hoedanig-

Ontwerp voor de *Peer*-glazen die vaste klanten van stripwinkel Silvester bij elkaar konden sparen.

© ALEXANDRA VERBURG

LINKSONDER - Allereerste optreden van Peer de plintkabouter, op de Nijmeegse kabelkrant *Kanaal Tien*.

RECHTSONDER - Damen en Van Broekhoven tijdens een scenario-plot-bijeenkomst (fragment uit *Stille Lijnen*)

heden verbonden aan *Myx Stripmagazine* (tekenaar, columnist èn vertaler) en dan ook nog werken aan losse projecten als *Droomman* en het autobiografische *Marq denkt...* Je zou bijna vergeten dat Van Broekhoven (vader van twee jonge kinderen) overdag ook nog voor de klas staat in een Bredase basisschool. Hoe doet hij dat toch? 'Ik heb het voordeel dat ik weinig slaap nodig heb. 's Morgens sta ik tussen vijf en zes uur op om te gaan tekenen. Daarna ga ik lesgeven. Die school is gelukkig slechts tien minuten van mijn huis verwijderd. 's Avonds ga ik opnieuw aan de slag, om pas rond half één mijn bed in te duiken. Inkten stel ik meestal uit. Dat is lekker om de volgende tekensessie mee te beginnen. Daarna ga ik lekker zitten schetsen. En zo lukt het me heel aardig om het met mijn leraarschap te combineren.'

Fulltime tekenaar worden heeft Van Broekhoven nooit serieus overwogen. 'Daar zou ik van kunnen leven als ik er ook reclamewerk bij ga doen. Maar ik vind lesgeven gewoon leuk. Bovendien geeft het vastigheid. Broodtekenaar worden is een grote stap, die ook steeds groter wordt vanwege de hypotheek en de kinderen. Nee, ik zie het er niet echt meer van komen.'

Behalve striptekenaar, schoolmeester en huisvader is Van Broekhoven ook nog muzikant. 'Ik ben altijd iemand geweest die niet kan kiezen. Ik had achttien hobby's die ik één voor één liet vallen toen ik een gezin kreeg. Toneel, film, poppenkast, kinderboeken... ik wilde altijd verhalen vertellen. Strips en muziek zijn als enige hobby's overgebleven - tegenwoordig 90% strips en 10% muziek. Wat muziek betreft ben ik opgegroeid met de *new wave* uit de jaren tachtig, maar zelfs twintig jaar later klink ik nog steeds zo. Ik heb zelfs twee lp's uitgebracht, qua stijl een kruising tussen Depeche Mode, David Bowie en A-ha.'

Sjosji versus Myx

De ondergang en wederopstanding van Nederlandse stripbladen is niet ongemerkt aan Van Broekhoven voorbij gegaan. Met *Peer de plintkabouter* leverden hij en kompaan Anton Damen zelfs een publieksfavoriet aan het noodlijdende *Sjosji* (dat uiteindelijk nog heel even *Striparazzi* zou heten). Maar dat ging niet vanzelf. 'Als beginnende stripmakers moesten we al onze strookjes voorleggen aan hoofdredacteur Dirk Snoodijk. Bij elke strook schreef hij in de kantlijn 'leuk' of 'niet leuk'. Meestal dat laatste. Het ging zo moeizaam dat hij besloot met *Peer* te

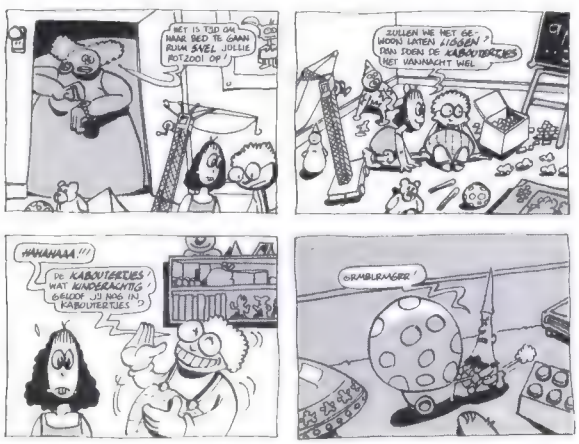

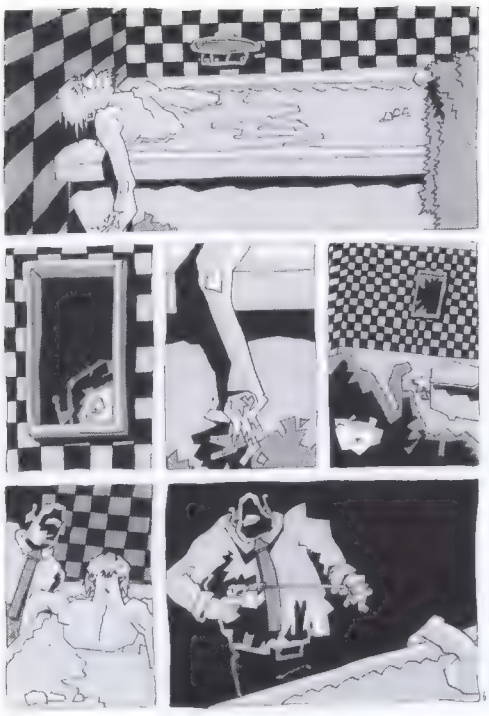

Marq en de Nijmeegse stripkliek

Net als veel andere tekenaars van zijn generatie studeerde Marq van Broekhoven in Nijmegen. Hij ging daar studeren met Anton Damen, die hij uit Eindhoven al kende als klasgenoot van zijn broer. Na de Eindhovense Pabo verkoos Marq in Nijmegen een meer artistieke studie: Film- en Opvoerings-kunsten. Uit die tijd kent hij onder meer Mark Retera, Rob Derks, René Leisink en Mars Gremmen. Afgezien van een incidentele lezing over film doet Marq eigenlijk niets meer met zijn studie. Alhoewel: 'Ik heb een bijrol gespeeld in de horrorfilm van Jean-Paul Arends, beter bekend als de tekenaar van *Scribbly*. Ik zou een staaf door mij oog krijgen, maar mijn haar was die dag te kort om die truc te laten slagen. Toen hebben ze me maar gewoon gewurgd met een telefoonsnoer.'

stoppen. Maar er kwamen zoveel ingezonden brieven dat hij op dat besluit moest terugkomen. Dat zie ik nog altijd als mijn belangrijkste wapenfeit als stripmaker.'
Vervolgens onderhandelden Damen en Van Broekhoven met succes over verbeterde arbeidsvoorwaarden, zoals uitbreiding van één naar drie stroken per nummer. De vreugde was echter van korte duur, want niet veel later ging *Striparazzi* ter ziele. 'Dat was heel jammer. Niet omdat we er zelf in stonden, maar omdat het laatste commerciële stripblad verdween. Misschien heeft Snoodijk wel teveel zijn best gedaan met *Sjosji*. In ieder geval was het een deskundige man, van wie ik veel opbouwende kritiek heb gekregen.'
Dat er nu eindelijk weer een nieuw breed stripblad is opgericht, stemt Van Broekhoven heel gelukkig. Zelf was hij vanaf het eerste begin bij de ontwikkeling van *Myx* betrokken. 'Ik herinner me verschillende nachten dat we bij Silvio zijn doorgezakt: bier erbij en plannen maken. Ik heb altijd gezegd dat het een weekblad moest worden, maar dat bleek financieel een te groot risico. Daardoor zul je een bepaalde groep liefhebbers niet bereiken. Of *Myx* gaat slagen? Over een klein jaar weten we meer.'

Oneffenheidjes

Een bijzondere plaats in Van Broekhovens eigen oeuvre is weggelegd voor *Marq denkt*. 'Dat vind ik een belangrijke strip omdat het over mezelf gaat. De anekdotes zijn waar gebeurd, er is geen sprake van 'verkleuring'. Ik geef er een meerwaarde aan door de manier waarop ik het vertel. Dat leidt tot bijzondere ontdekkingen: toen ik helemaal terugging naar mijn jeugd, kwamen er dingen terug die ik helemaal vergeten was. Sommige aflevering moeten trouwens de kluis in tot na mijn dood, want anders krijg ik ruzie met mijn vrienden!'
De losse, krasserige tekenstijl van *Marq denkt* heeft volgens de tekenaar het voordeel dat hij veel sneller kan werken. 'Ik kan een oneffenheidje makkelijker laten zitten. Bij *Peer* deed ik dat ook wel, maar dat kwam door de druk van de deadline. Bij die strip had ik altijd het idee dat het net iets beter kon.' Vroeger was Van Broekhoven een perfectionist die telkens nieuwe stripverhalen begon te tekenen, maar na één pagina alweer stopte uit ontevredenheid over de stijl van de eerste plaatjes. 'Dat was hopeloos. Ik tekende alleen maar eerste pagina's. Wel heel divers: ik heb *kamagurkiaans* getekend, maar ook heel realistisch. Als puber had ik de onrealistische ambities om de nieuwe Hans Kresse te willen zijn, of anders de nieuwe Albert Uderzo.' Tegenwoordig kent Van Broekhoven zijn beperkingen en hangt hij een relativerende uitspraak aan van Richard Corben: 'Als een tekening niet helemaal gelukt is, doe ik gewoon extra mijn best op de volgende tekening.'
De eerstvolgende boekuitgave van Van Broekhoven is niet *Droomman*, maar een nieuwe bundel van *Peer de plintkabouter*. 'Met Anton heb ik lang lopen touwtrekken over de cover van dat boek. De titel is *In de ban van het ringetje*, waarbij de hoofdpersonen elkaars piercings bekijken. Anton vond dat niet leuk genoeg en sprak daar aanvankelijk zijn veto over uit. Daar baalde ik van. Tegelijkertijd waren we bezig met een nieuwe strip: *Docus de Barbaar*, een soort humoristische Conan, maar dan à la *Gilles de Geus*. Dat liep spaak, we kregen zelfs ruzie. Terwijl we nog nooit eerder ruzie hebben gehad. Daarom ga ik die strip nu in mijn eentje maken, met scenariohulp van Myrna van der Oord. Zij helpt me voortaan ook bij het plotten van Peer.'
Dit blijken profetische woorden. Een dag na het interview beëindigt Marq van Broekhoven de samenwerking met zijn vaste scenarist Anton Damen, ook wat betreft *Peer de plintkabouter*. 'We wilden gewoon allebei iets anders.'

Op het internet is Marqs eigen site 'Marq online' te vinden via members.lycos.nl/marqvb

jeroen.mirck@stripschrift.nl

LINKSBOVEN - ***Mariënkolder.*** **De eerste strip van Anton Damen en Marq van Broekhoven. Gedurende enkele jaren gemaakt voor het vrijwilligersblad van het Nijmeegs Filmcentrum Mariënburg.**

MIDDENBOVEN - **Fragment uit *Droomman*. Het album verschijnt volgend jaar bij Silvester.**

RECHTSBOVEN - **Eerste opzetje voor *Marq denkt*.**

ONDER - **Ontwerpschetsen voor *Docus de Barbaar* (voorheen *Jodocus*). Van 1990 tot heden.**

De meest bijzondere Franse stripreeks sinds Asterix

DONJON & DRAGONS

DOOR GER APELDOORN

Onlangs verscheen bij Uitgeverij M het eerste deel van de oorspronkelijk Franstalige stripreeks Donjon. En het tweede deel komt er in augustus al aan. Het is de eerste vertaalde serie die deze uitgeverij uitbrengt èn het is een prachtige keuze.

In Frankrijk kwamen de eerste delen van de serie *Donjon* uit in 1998, een project van twee van de meest productieve stripmakers van Frankrijk: Lewis Trondheim en Joann Sfar. Ze hebben samen iets van tachtig stripalbums op hun naam staan en ze zijn eigenlijk nog maar een paar jaar bezig. Allebei zijn ze van mening dat strips vrolijk en onbevangen moeten zijn... en vooral vaak moeten verschijnen. Toen Trondheim in 1998 een nieuwe strip aan het ontwikkelen was voor fantasy-uitgeverij Delcourt, raakte hij in gesprek met Sfar, net als hij een fanatieke *Dungeons & Dragons*-speler. Ze besloten de strip samen te maken en er een echte *Dungeons & Dragons*-wereld voor te creëren. Voor de eerste delen van *Donjon Zenit* schreven ze samen het verhaal. Sfar maakte gekleurde story-boards en ontwierp de monsters en Trondheim tekende de rest.

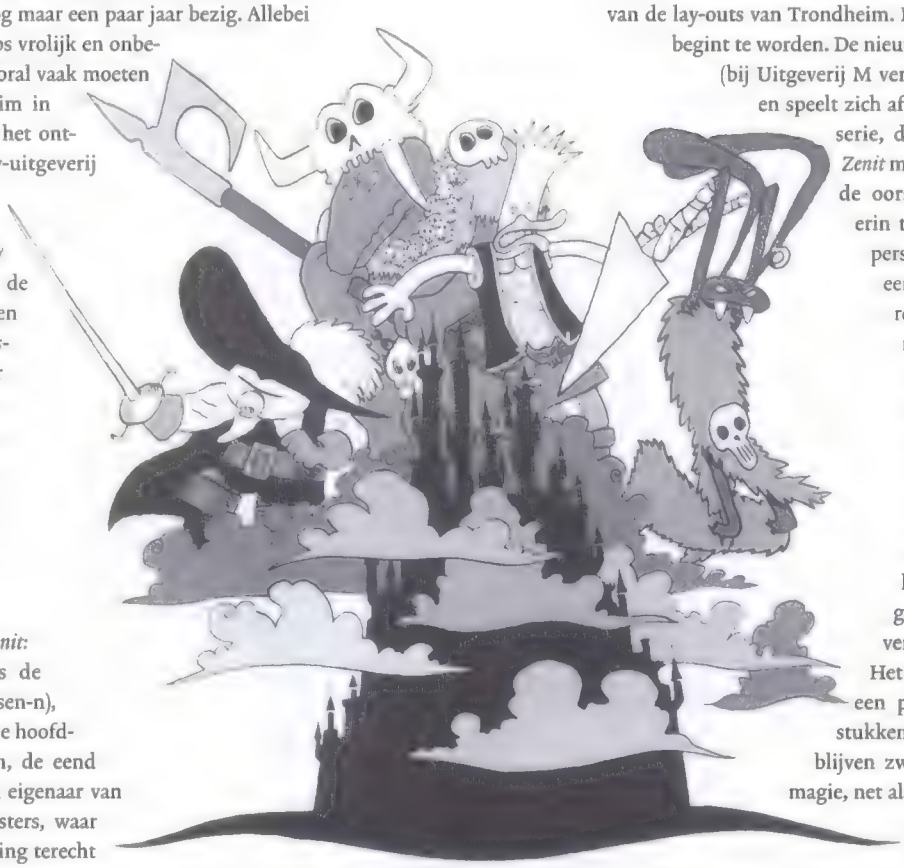

BOVEN - De helden uit Donjon met - ONDER - de helden van Donjon, Joann Sfar en Lewis Trondheim.

LINKS - In *Eendenhart* moet Herbert eropuit om de rode kappen uit te roeien...

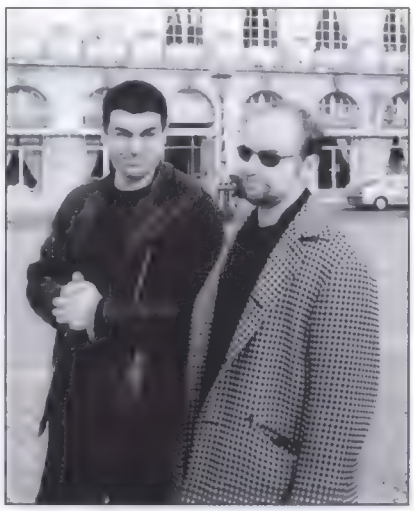

Epische avonturen

In deel 1, getiteld *Donjon Zenit: Eendenhart* (geheel volgens de nieuwe spelling met een tussen-n), maken we kennis met de drie hoofdpersonen: de draak Marvin, de eend Herbert en de beheerder en eigenaar van een groot kasteel vol monsters, waar mensen uit de wijde omgeving terecht kunnen om zich te meten in de strijd. De meeste van hen verliezen daarbij het leven, waarna hun bezittingen ten deel vallen aan deze kleine zwartgeklede vogel, die op dit moment in het verhaal nog geen andere naam heeft dan zijn aanspreektitel: Meester. Alle personages in deze serie zijn pratende dieren, wat na een paar pagina's al niet meer opvalt. Het draagt zelfs bij aan de enigszins satirische toon van de strip, alsof we een moderne *Reinaard de Vos* in een vaag middeleeuwse setting zitten te lezen. Herbert, de verbannen Hertog van Kwansuis, is een klassieke egoïstische held, in de traditie van Bob Hope en Woody Allen in z'n vroegere films. Iemand die in eerste instantie alleen maar voor zichzelf vecht, maar door de omstandigheden van het verhaal af en toe er niet aan ontkomt iets goeds te doen voor z'n medemens. Hoewel Herbert zich wel tot het uiterste verzet. In het eerste verhaal geeft hij zich uit voor een heldhaftige krijger en wordt tegen zijn zin door de Meester uitgestuurd om een groep monsters die eruit zien als vliegende octopussen met rode kappen te vinden en uit te roeien. Hij krijgt daarbij hulp van Marvin, een vegetarische draak die er geen enkel probleem mee heeft om andere dieren te doden in een gevecht. Hij wil ze alleen niet opeten. Marvin ontdekt Herberts geheim en samen moeten ze proberen het avontuur tot een goed einde te brengen. In *Donjon Zenit 2: De vechtkoning* leert Herbert doden met een veer en krijgt hij het aan de stok met de reuzin Sonia de Dikzak.

De verhalen zelf doen er niet toe, het zijn epische avonturen waarin Herbert en Marvin veel rond moeten rennen en veel monsters moeten doden. Het zijn de levendige vertelstijl, de prachtige illustraties en de sprankelende dialoog die er iets bijzonders van maken. Want bijzonder is het. Aan deze twee eerste delen is reeds te zien, dat Donjon misschien wel de meest bijzondere stripreeks uit Frankrijk is sinds *Asterix*. En bij die twee delen is het daar gelukkig niet gebleven.

Rollen omgedraaid

Toen Sfar en Trondheim zagen hoeveel lol en succes ze met de serie hadden, besloten ze een tweede serie te starten waarin ze hun rollen omdraaiden. Deze keer zou Sfar tekenen aan de hand van de lay-outs van Trondheim. En dat is waar het interessant begint te worden. De nieuwe serie heet *Donjon Crépuscule* (bij Uitgeverij M vertaald als *Donjon Avondschemer*) en speelt zich af in de toekomst van de eerste serie, die achteraf de naam *Donjon Zenit* meekreeg. Sommige figuren uit de oorspronkelijke reeks kwamen erin terug, andere niet. De hoofdpersoon van deze serie, die zich in een veel vervallener en desolatere wereld afspeelt, is de oude en nu blinde Marvin. Samen met een aantal nieuwe vrienden, waaronder een vleermuis die als blindengeleidehond dienst doet, bindt hij de strijd aan met z'n oude vriend Herbert. Deze blijkt om duistere redenen in de handen van het kwaad te zijn gevallen en blaast op een gegeven moment zelfs de wereld op. Het enige wat er dan nog over is, is een planeet van lava waarboven stukken aarde op mysterieuze wijze blijven zweven. Het is een wereld vol magie, net als de oorspronkelijke hoofdserie *Zenit*, maar veel duisterder en wanhopiger.

Die nieuwe stijl past perfect bij de tekenstijl van Sfar, die schetsmatiger is dan die van Trondheim. Toch boeien de twee delen die van deze reeks verschenen zijn net zozeer als de inmiddels vier in Frankrijk verschenen delen van *Donjon Zenit*. Vooral ook omdat ze zoveel zeggen over alles wat er (nog niet) aan vooraf is gegaan. Om de illusie van een complete reeks op te houden, hebben de heren ook de nummering aangepast. Deel 1 van *Crépuscule* is deel 101 en de nummering van de pagina's begint op 4600.

Nog meer series

En toen was het hek van de dam. Deze tweede serie vormde al net zo'n succes als de voorafgaande. En dus besloten Sfar en Trondheim hun wereld uit te breiden met een derde serie, die zich dit keer honderd delen in het verleden af zou spelen. De hoofdpersoon in *Donjon Potron-Minet* (*Donjon Ochtendgloren*) is de jonge vogel Hyacynth, waarvan wij allemaal zien dat hij later uit zal groeien tot de Meester. Zelfs het latere kasteel van de Donjon is er al, als het vervallen slot van zijn vader. Deze reeks konden ze natuurlijk niet zelf meer tekenen (of misschien ook wel, maar wilden ze wel eens wat anders) en dus werd een andere tekenaar uit hun eigen groep geronseld: Christophe Blain, die in *Stripschrift 347* nog geportretteerd werd. Blains tekenstijl voegt zich automatisch naar die van Sfar en Trondheim, misschien ook wel omdat deze keer de strip werd opgezet door Sfar en gelay-out door Trondheim.

Toch is de wereld van *Potron-Minet* wederom een andere dan die van *Zenit* of *Crépuscule*. Dit is een wereld van spanning en avontuur, vol onontdekte mogelijkheden. Maar ook vol mysteriën. Hyacynth verlaat het kasteel van zijn vader en gaat naar de grote stad, waar hij gemaskerd de strijd met het onrecht aanbindt onder de merkwaardige naam La Chemise De La Nuit, wat je zou kunnen vertalen als 'het nachthemd van de nacht'. Alle *Donjon*-elementen zijn weer

aanwezig: spannende verhalen met een licht ironische ondertoon en heel veel goed uitgedachte monsters en andere fantasy-personages. In het eerste deel neemt hij het bij voorbeeld op tegen de Dynamiteurs, een ras van kleine wezentjes (ergens tussen de vijftig centimeter en een meter groot), die maar één woord kennen: 'Bomba', waarmee ze elkaar perfect kunnen begrijpen. Diezelfde wezens blijken in *Donjon Crépuscule* nog steeds te bestaan, maar werken dan voor de slecht geworden Herbert. Van *Potron-Minet* verschenen tot nu toe ook reeds twee delen.

Maar ja, toen ze Blain aan het werk hadden gezet, waren er meer tekenaars die mee wilden doen. Dus bedachten de heren nog een serie, speciaal voor vrienden die een keer een deeltje wilden maken en daarbij hun eigen monsters mochten bedenken. Die reeks heet *Donjon Monstres* (in Nederland: *Donjon Monsters*) en is de meest onevenwichtige van de serie. De verhalen zijn niet minder, het eerste deel is zelfs één van de meest spannende en grappige van de hele reeks, maar de bijdrage van de verschillende tekenaars is te wisselend om overal evenzeer tot lezen uit te nodigen. Daar komt bij dat ze de tekenaars in eerste instantie hebben gezocht onder hun eigen vriendenkring: voornamelijk auteurs uit de Franse alternatieve hoek. Zo is het tweede deel van *Donjon Monstres* getekend door Jean-Christophe Menu, hoofd van de uitgeverij L'Association, die voornamelijk bekend is van veel (op zich vaak zeer vernieuwende en bijzondere) ego-strips. Zijn stijl wijkt teveel af van de reeks om de aanschaf als afzonderlijk album te rechtvaardigen. Dat valt des te meer op, omdat Sfar en Trondheim (die nog steeds alles zelf schrijven) de delen van *Donjon Monstres* steeds een plaats geven in één van de drie hoofdreeksen. Het eerste deel *Jean-Jean La Terreur* van Mazan, speelt zich af tussen *Donjon Zenit* 3 en 4 (en introduceert zelfs een figuur dat pas in deel 4 in de reeks arriveert). Het deel van Menu komt na deel 3 van *Zenit* en valt mede daardoor zo uit de toon. Deel 3 (een meesterwerkje van Andreas) kan zelfs gelezen worden als het vervolg op 102. De reeks bestaat nu al uit vijf delen.

Zijn we er daarmee? Tuurlijk niet. Toen uitgeverij Delcourt een nieuwe strip wilde hebben voor haar maandblad *Pavillon Rouge*, bedachten Sfar en Trondheim nog een – voorlopig de laatste - reeks. *Donjon Parade* wordt getekend door Manu Larcenet en speelt zich af tussen *Zenit* 1 en 2. Het zijn de avonturen van Herbert en Marvin op hun rondzwervingen na het eerste album. Deze delen tellen slechts 32 pagina's en er zijn er tot nu toe drie uitgebracht.

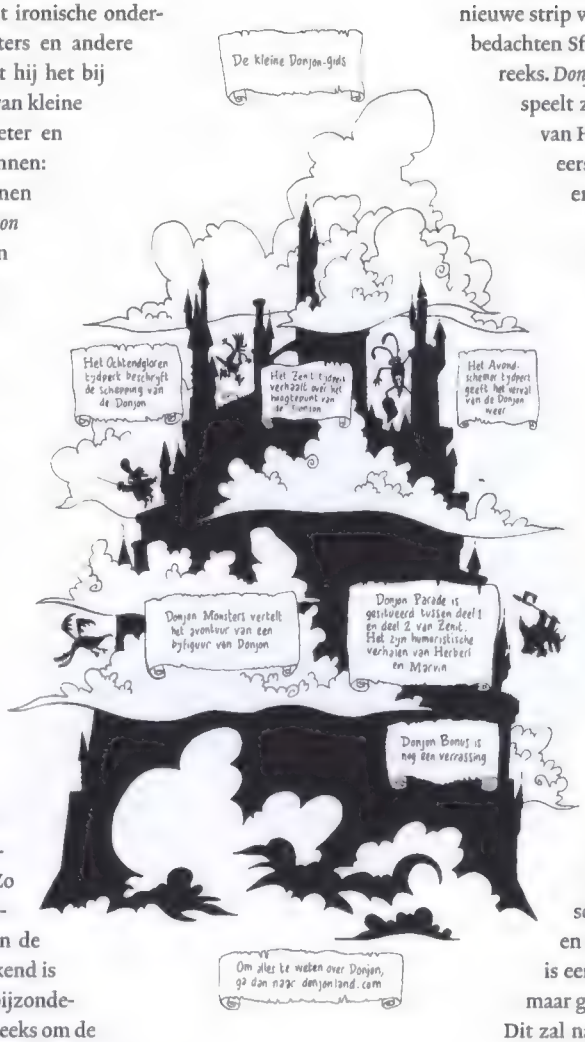
De kleine Donjon-gids
Het Ochtendgloren tijdvak beschrijft de schepping van de Donjon
Het Zenit tijdvak vertelt over het hoogtepunt van de Donjon
Het Avondschemer tijdvak geeft het verval van de Donjon weer
Donjon Monsters vertelt het avontuur van een bijfiguur van Donjon
Donjon Parade is geschreven tussen deel 1 en deel 2 van Zenit. Het zijn humoristische verhalen van Herbert en Marvin
Donjon Bonus is nog een verrassing
Om alles te weten over Donjon, ga dan naar donjonland.com

De wereld van *Donjon* zoals de makers zich die voor ogen hebben. Drie hoofdseries - *Zenit, Ochtendgloren, Avondschemer* - en twee subseries - *Monsters, Parade* - met de reeks *Bonus* voor wat hun onbegrensde fantasie nog meer aan verrassingen voor de lezers in petto heeft.

Moderne avonturenstrip

Het is dus duidelijk dat Uitgeverij M met deze serie een goeie greep heeft gedaan. Sfar, Trondheim en hun vrienden hebben het avonturengenre op een moderne manier opnieuw uitgevonden. Het lijkt erop dat ze zich door geen enkele conventie laten storen, zelfs niet de nieuwe conventies die ze zelf maken. Het is bij voorbeeld wel leuk dat ze honderd delen per reeks hebben voorzien in de nummering, maar in de huidige publicatiesnelheid gaan ze dat voor het eind van hun leven echt niet allemaal afmaken. Je moet het zo nauw niet nemen met dat soort dingen, lijken ze te zeggen. Die ironische toon is wat de serie zo bijzonder maakt. De conventies van het *Dungeons & Dragons*-genre worden op hun zijkant gelegd (als Marvin aan een café vol bange hazen toegeeft dat hij niemand kan doden die hem in z'n gezicht uitscheld, kruipen ze allemaal onder hun tafel vandaan en beginnen hem de meest vreselijke verwensingen naar z'n hoofd te slingeren) en krijgen ze daardoor nieuwe levenskracht. *Donjon* is een inspirerende serie en het succes kan alleen nog maar groeien.

Dit zal natuurlijk alleen maar plaatsvinden als Uitgeverij M deze serie net zo breed en met net zo veel pretentie in de markt zet als Delcourt heeft gedaan. In deze tijd van hypes en mega-hits bestaat er niet zoiets als een sluimerend succes. Een strip als dit is een succes... of had beter niet uitgegeven kunnen worden. Vooralsnog pakken ze het goed aan. Dit jaar verschijnen de eerste vier delen van de hoofdserie *Donjon Zenit*. Verder hebben de mannen achter dit project in het vorige nummer van *Stripschrift* al aangegeven dat 10 procent van het budget voor al hun albums gebruikt wordt voor publiciteit. Het is te hopen dat ze daarbij niet te schuchter doen. De werelden van Donjon vormen samen de beste nieuwe serie uit Frankrijk in jaren. Uren

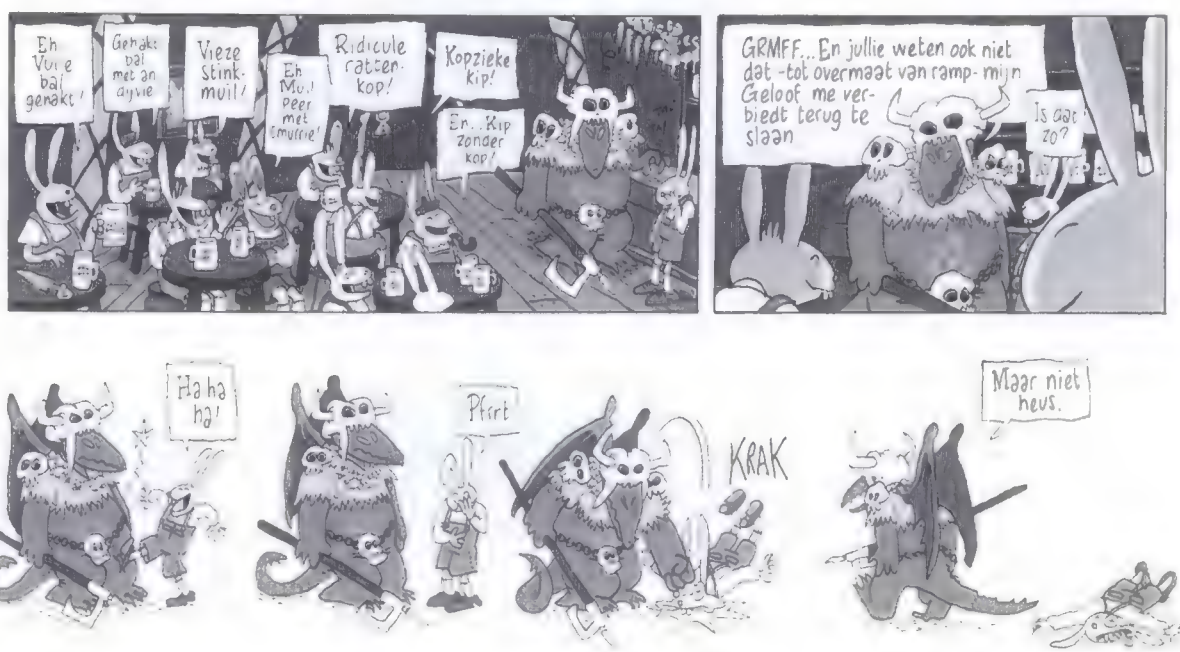
Eh Vuile baf gemakt!
Gemakt baf met an ayvie
Vieze stinkmuil!
Eh Mu.! peer met smurrie!
Ridicule ratten-kop!
Kopzieke kip!
En... Kip zonder kop!
GRMFF... En jullie weten ook niet dat -tot overmaat van ramp- mijn Geloof me verbiedt terug te slaan
Is dat zo?
Ha ha ha!
Pfirt
KRAK
Maar niet heus.

Als Marvin aan een café vol bange hazen toegeeft dat hij niemand kan doden die hem in z'n gezicht uitscheld, kruipen ze allemaal onder hun tafel vandaan en beginnen hem de meest vreselijke verwensingen naar z'n hoofd te slingeren.

Herbert had bij deur 7.424 minof meer door hoe hij de veer moest gebruiken en bij deur 9.551 wist hij succesvol
Toen kwamen ze bij deur 10.000.

LINKS – Marvin wijdt Herbert in in de kunst van het doden met een veer.

MIDDEN – Herbert krijgt het aan de stok met Sonia de Dikzak.

ONDER – Respectievelijk in juli, augustus, september en oktober verschijnen de eerste vier delen van de *Donjon Zenit*-reeks.

Donjon Zenit 1: Eendenhart
Donjon Zenit 2: De vechtkoning

Trondheim & Sfar
M 2003
ISBN 90-22536-42-4 (deel 1)
ISBN 90-22536-43-2 (deel 2)
Prijs €9,90
48 pagina's, kleur, h.k.

van leesplezier voor het hele gezin. Als je daar te schuchter over doet, zullen de ogenschijnlijk zwakkere broeders van de reeks er nooit komen. Als de eerste vier delen een succes zijn volgen het jaar daarop de eerste twee delen van *Donjon Avondschemer* en *Donjon Ochtendgloren* en een aantal van *Monsters*. Het is jammer dat Uitgeverij M geen beschikking heeft over een tijdschrift waarin ze de serie *Donjon Parade* van Larcenet kunnen voorpubliceren. Ikzelf heb de serie in Frankrijk ook pas ontdekt toen ik die tegenkwam in *Pavillon Rouge*. Misschien moet er toch maar eens gebeld worden met de redactie van *Myx Magazine*?

Het mooie aan deze serie is, dat Sfar en Trondheim een feilloos gevoel voor publiciteit hebben en dat ze hebben begrepen dat je tegenwoordig meer moet doen dan alleen maar je albumpjes maken. Het moet een *event* zijn, een gebeurtenis die je niet mag missen. Donjon in Frankrijk is dat. Donjon in Nederland kan dat worden. Misschien dat er dan ooit een punt komt, dat we zelfs onze eigen delen kunnen maken. Een *Donjon* van Jean-Marc van Tol of Hanco Kolk. Waarom niet?
Verder zou ik de redactie van Uitgeverij M tekort doen als ik ze niet zou complimenteren met de uitvoering van de Nederlandse albums. Het ziet er allemaal erg verzorgd uit, wat een verademing is in deze tijd van door Franstalige Belgen, voor wie het Nederlands niet meer dan een hobby is, vertaalde albums. De vertaling van Frits van der Heide is goed en de grappen zijn overeind gebleven. Dat mag je ook wel verwachten van de vaste vertaler van *Asterix*. En de lettering van Frits Jonker is zo mogelijk nog beter dan die in de Franse albums. Speciaal voor de gelegenheid heeft Frits z'n strakke stijl losser gemaakt. De letters zweven losjes in hun ballonnetjes, zonder dat er gaten vallen of dingen scheef gaan staan. Zoiets kan alleen een echte meester. Ook het feit dat er gekozen is voor hoofdletters plus onderkast in plaats van alleen maar hoofdletters draagt bij aan de publieksvriendelijkheid van wat ik tot slot alleen maar kan noemen: het sinterklaascadeau van het jaar.

In Stripschrift 342 staat meer info over Donjon. Verder verwijzen we naar de sites www.donjonland.com, www.pastis.org/joann en www.lewistrondheim.com. Fans kunnen zich uitleven op www.bd-donjon.fr.st

ger.apeldoorn@stripschrift.nl

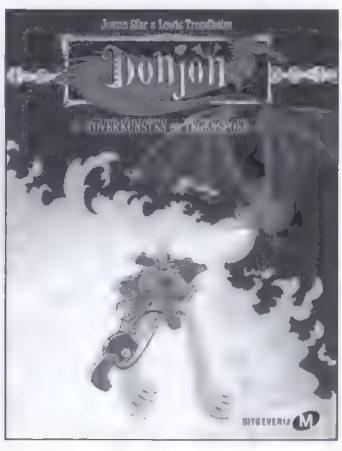

Pascal Croci

Hij is één keer eerder in Nederland geweest, als kind nog, al kan hij zich niet meer herinneren in welke plaats. Verder komt Pascal Croci (1961) weinig in de lage landen. De tekenaar van *Auschwitz* en *Gloriande van Thémines* is op een warme zaterdag een dag in Amsterdam om in stripwinkel Het Beeldverhaal zijn net verschenen albums te signeren. Tussen de bedrijven door maakt hij tijd vrij voor *Stripschrift*. Wat volgt is het relaas van een bevlogen man.

TEUS DE KRUIJF

Een tekenaar met een boodschap

DOOR **TEUS DE KRUIJF**

Pascal Croci is een in Nederland onbekende naam; wie bent u en hoe werd u striptekenaar?

Pascal Croci: Ik ben nu 41 jaar en grotendeels autodidact. Toen ik 15 jaar was kon ik nauwelijks tekenen. Mijn liefde ging uit naar de film. Ik ben dan ook gestart op de filmschool maar al gauw bleek dat mijn ouders de dure opleiding niet konden betalen. Kostuums, rekwisieten en allerhande voorwerpen moesten zelf bekostigd worden. Wat volgde was een overstap naar het tekenen. Papier is stukken goedkoper en blijkt bovendien geduldiger dan werken met acteurs. Ik was nu in staat mijn eigen film in mijn eigen tempo te creëren.

Ging die overstap dan zo gemakkelijk; is een bepaalde mate van talent geen vereiste?

Natuurlijk helpt dit wel, ik blijf echter van mening dat oefening kunst baart. Kijken naar anderen en je eigen wereld maken is mijn drijfveer. Als tekenaar moet je kampioen zijn in alle tekenfacetten: voertuigen, gezichten, landschappen, dit in tegenstelling tot de film waarin je je kunt specialiseren. Daarnaast is doorzettingsvermogen van groot belang. Ik ken tekenaars begiftigd met een groter talent dan ik, die niet doorbreken omdat ze te weinig contacten leggen in de stripwereld. Ik ben tientallen uitgeverijen langs gegaan met mijn werk en had nergens succes. Pas toen ik het bijna had opgegeven ontmoette ik Emmanuel Proust die een kleine uitgeverij had. Hij bood mij de kans die ik ten volle heb benut. Inmiddels kan ik met tekenen in mijn levensonderhoud voorzien.

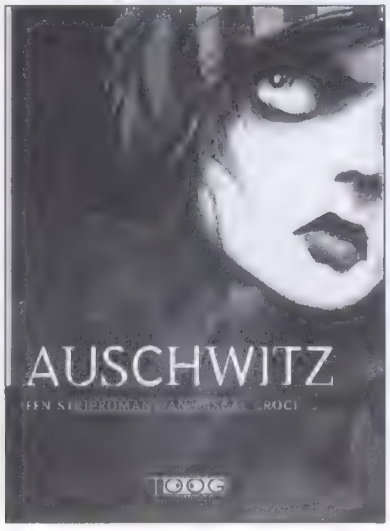

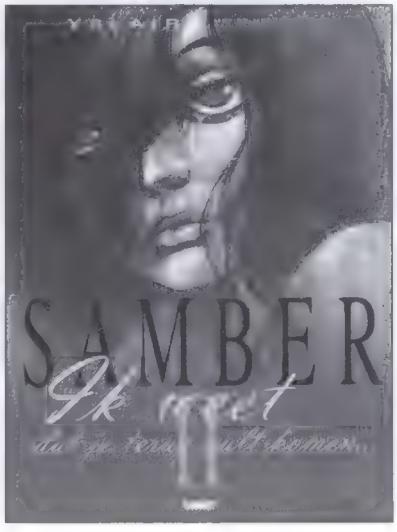

Yslaire is duidelijk een voorbeeld voor Croci.

Rien Poortvliet

Welke auteurs dienden als inspiratiebron?

Hermann en Jean Giraud zijn de belangrijkste. Zij zijn tekenaars die je na het lezen het gevoel geven een film te hebben gezien. Daarnaast bewonder ik Yslaire om zijn sfeertekeningen en kleurgebruik en François Bourgeon om zijn kunst het minutieuze uit te werken. Ook heb ik werk van de Nederlander Rien Poortvliet gezien; ik meen dat hij geen striptekenaar was maar hij had een grote kùnnen zijn.

Over *Auschwitz* heeft u maar liefst vijf jaar gedaan en ook uw andere albums kennen een lange productietijd...

Het moge duidelijk zijn dat ik graag goed beslagen ten ijs kom. Ik heb twee jaar getekend aan *Auschwitz*. De overige drie jaar

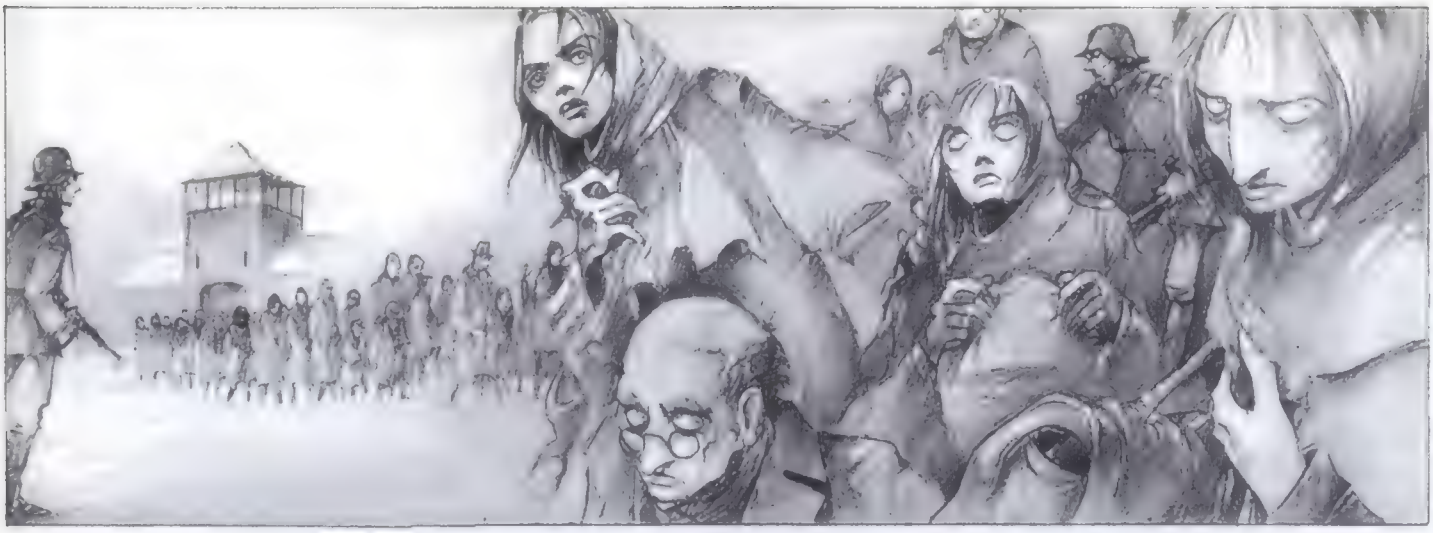

zijn opgegaan aan spreken met getuigen en het documenteren van gegevens. Soms doe ik wel drie dagen over een tekening; ik werk eerst het complete verhaal uit in potlood waarbij ik meerdere malen schaaf aan het geheel. Pas als ik er zeker van ben dat het goed is, start ik met inkten.

Uw boodschap met *Auschwitz* is mensen ervoor waarschuwen dit niet opnieuw te laten gebeuren. Is dat een boodschap die nu nog overkomt?
Mijn diepere bedoeling met *Auschwitz* is niet mijn verhaal van de verschrikkingen vertellen, maar het de mensen laten doen die het hebben meegemaakt. Daar leven er steeds minder van. Wat ik merk is dat ze tijdens documentaires aanzienlijk minder loslaten voor de camera dan wanneer ze met mij praten. Voor de kenners van de gebeurtenissen in Auschwitz brengt mijn album niets nieuws. Voor hen die dit slechts van afstand kennen, hoop ik dat het wat losmaakt. Dat men gaat nadenken, dat is de winst.

U bent ook met overlevenden naar Auschwitz-Birkenau in Polen geweest. Ik begrijp dat u contact opnam met een organisatie van ex-gevangenen die, nadat u hen vertrouwen wist te winnen door brieven te schrijven en gesprekken te voeren, met u naar Polen wilden afreizen. Dat was zeker een indrukwekkende ervaring?
Zéér indrukwekkend. Het viel mij goed op dat je de verschillen in reactie zag van mensen die er als bezoeker kwamen en mensen die er tijdens de oorlog opgesloten hadden gezeten. De eerste groep benoemde alles wat het zag en wezen elkaar op de verschrikkingen die te zien waren. De overlevenden spraken niet met hun mond; hun ogen zeiden voldoende.

De overlevenden spraken niet met hun mond; hun ogen zeiden voldoende.

In de kritieken op *Auschwitz* maakt men vaak de vergelijking met *Maus* van Art Spiegelman...
Eerlijk gezegd kende ik voor het tekenen van *Auschwitz* dat boek helemaal niet. Ik heb het pas naderhand gelezen. Het verschil is dat Spiegelman muizen en katten tekent; ik wilde per se 'echte mensen' tekenen. De overeenkomst is de humorvolle wijze waarop wij tonen hoe de joden omgingen met hun verschrikkelijke omstandigheden.

Mijn diepere bedoeling met Auschwitz *is niet mijn verhaal van de verschrikkingen vertellen, maar het de mensen laten doen die het hebben meegemaakt. Daar leven er steeds minder van.*

BOVEN - De ogen groot, bol en angstaanjagend.

ONDER - Het meest gruwelijke van Auschwitz, de gaskamer.

De omgeving van Aveyron, waar Croci woont, is ook de achtergrond waartegen *Gloriande van Thémines* zich afspeelt.

Wat vindt u eigenlijk van alle reacties op *Auschwitz*?
Het blijkt moeilijk iedereen tevreden te stellen. De getuigen verwijten mij de feiten niet altijd juist weer te geven. Lezers die er een geromantiseerd kader om heen willen hebben, vinden er weer te weinig verhaal inzitten. Het blijkt een album dat je of heel goed vindt of niet. Waar het bij mij om draait is dat mijn boodschap aankomt. Het verschil tussen de journalistiek in Frankrijk en die van België en Nederland is dat ze hier meteen aangeven of het aanspreekt of niet. In Frankrijk wordt er tijdens het gesprek mooi weer gespeeld en achteraf lees ik slechte kritieken. Dat hypocriete gedrag stel ik niet op prijs.

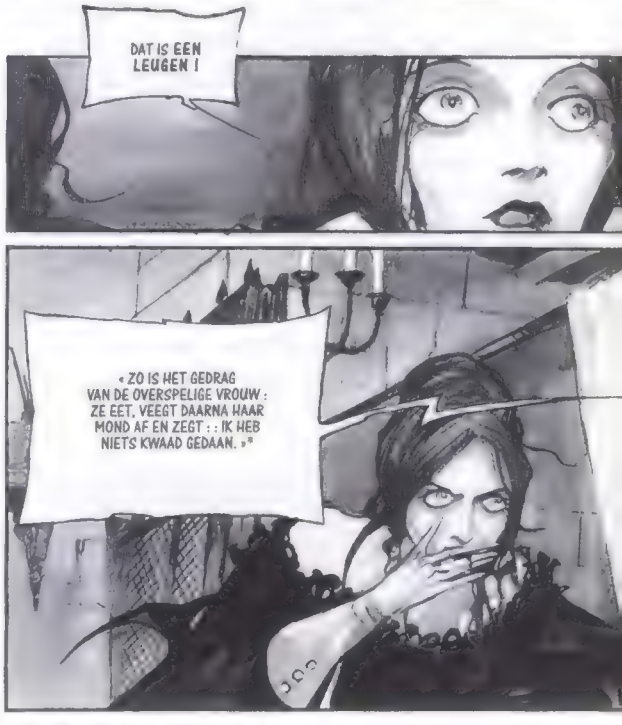
DAT IS EEN LEUGEN !
« ZO IS HET GEDRAG VAN DE OVERSPELIGE VROUW : ZE EET, VEEGT DAARNA HAAR MOND AF EN ZEGT : : IK HEB NIETS KWAAD GEDAAN. »*

Ook *Gloriande van Thémines* heeft de zo karakteristieke ogen die onbedoeld een handelsmerk zijn geworden voor Croci's werk. In dit verhaal citeert hij geregeld passages uit de bijbel.

Bijbel

Haast tegelijkertijd met de uitgave van *Auschwitz* is bij T+Oog het album *Gloriande van Thémines* verschenen, een dramatisch verhaal over ontrouw en bedrog in Franse adellijke kringen. Het speelt zich af in de zeventiende eeuw in de omgeving van Aveyron, uw woonplaats. U gebruikt in deze vertelling veel bijbelteksten. Hoe staat u tegenover het geloof en de bijbel?
Ik ben niet gelovig. Wel ben ik geïnteresseerd in het geloof. De bijbel is het meest verkochte, maar tevens minst gelezen boek. Wat mij fascineert is dat één boek met één verhaal op zoveel

* CITAAT UIT DE BIJBEL, SPREUKEN 30, 20.

wijzen wordt geïnterpreteerd en vaak zo tegenstrijdig. Het feit dat je na het lezen van de bijbel met zoveel vragen blijft zitten is een overeenkomst die ik in mijn albums wil brengen. Ik heb niet de intentie vragen te beantwoorden maar wil ze oproepen, mensen uitdagen na te denken.

Auschwitz is in zwart/wit en _Gloriande_ is in kleur getekend. Wat heeft uw voorkeur?
Het liefst werk ik in kleur; alleen wilde ik van _Auschwitz_ een documentairestrip maken en dan zie ik altijd oude tv-documentaires in zwart/wit voor me. Ik vind ook dat de sfeer van het verhaal alleen juist weer te geven is in zwart/wit, zonder kleuren.

In al uw albums valt op dat de ogen bijzonder karakteristiek getekend zijn: groot, bol en angstaanjagend...
Deze manier van ogen tekenen is onbedoeld een handelsmerk geworden. Het is geen bewuste zet geweest. Ik kijk als ik mensen ontmoet wel altijd eerst in de ogen en probeer in hun ziel te kijken. In een oogopslag kun je ook ongelofelijk veel expressie leggen, meer nog dan in de mond of het gezicht.

Waar bent u momenteel mee bezig en wat mogen wij nog van u verwachten?
Op dit moment werk ik aan een album over de oorlog tussen de katholieken en de protestanten in Schotland tijdens het leven van Mary Stuart - Bloody Mary. Naar verwachting verschijnt dit album eind dit jaar.
Daarna wil ik mij gaan wijden aan een album over de ramp van Tsjernobyl. Ik wil er heen en ter plekke met mensen praten. De Russen hebben deze ramp in beton gegoten, ik wil hem weer blootleggen. Qua kleurgebruik wil ik deze strip in blauw/wit maken. Wanneer het album uitkomt durf ik niet te zeggen. Voor de verdere toekomst zijn de plannen nog onduidelijk, al zal ik niet snel aan series beginnen. Ik blijf altijd op zoek naar de grote thema's.

De albums Auschwitz *en* Gloriande van Thémines *verschenen in een harde-kaftuitvoering bij uitgeverij T+Oog. Op www.talentstrips.be is meer informatie over de albums te vinden. In 1994 maakte Croci samen met Richard Nolane voor uitgeverij Soleil het album* Siècle de Sang 1: L'ermite assassin. *Dit album is niet in het Nederlands vertaald. Meer info over de Franse uitgaven van Croci is te vinden op www.bedetheque.com*

teus.de.kruijf@stripschrift.nl

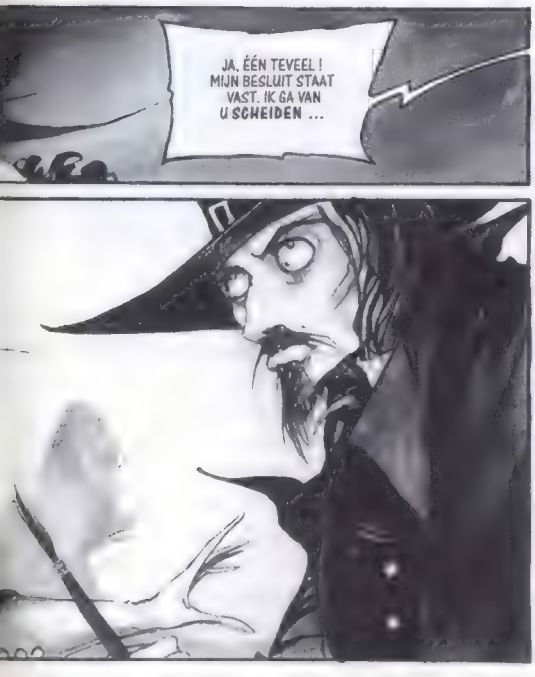

[BITS & PIECES → NAWIJN]

Het wonderlijkste stripmoment van het jaar was ongetwijfeld het afscheid van de oude raad van bestuur van dit land. Onlangs vertrokken de diverse selfmade-helden uit het oude kabinet. Op weg naar een onzekere toekomst.
Wie heeft zich niet kapot gelachen om de potjes onzin tussen de ministers Heinsbroek en Bomhoff. Bij die laatste denk je ook meteen: 'What's in a name?'. Maar de kroon op het vernielende werk van die LPF werd toch wel geleverd door minister Nawijn. De man wekte nooit de indruk iets op te hebben met buitenlanders. Zodra je niet uit Europa kwam, kon je het wel schudden. Niemand erin en liefst nog een paar extra eruit. En maar proefballonnetjes oplaten met nieuw uitzettingsbeleid.
Die Nawijn maakte op de valreep van zijn carrière als minister echter een scorende move. Hij bood al zijn collega's ten afscheid een stripboek aan.
Zo kreeg de minister van financiën 'Asterix en het gouden snoeimes' aangereikt. En al die andere collega's kregen ook een stripboek. Met een verhaaltje. Als een mannelijke juffrouw mier gaf hij alle vriendjes in the board een passend stripboek.
Één ding is wel duidelijk. Asterix is nooit echt lang buiten Europa aan de slag gegaan. En zeker niet in ontwikkelingslanden. En mensen in landen waar Asterix nooit is geweest, kent Nawijn helemaal niet. Die bestaan niet. Dus moet je die lui niet hier hebben. Zo simpel ligt dat. Wat de boer niet kent dat vreet hij niet.
Welke titels zullen dat nu geweest zijn? En voor wie?
Bomhoff heeft hij 'De intrigant' nagestuurd. Zeker en vast. En voor Heinsbroek 'De Helvetiërs'. Vanwege het Zwitserse bankgeheim. Ik kan me er van alles bij voorstellen. En allebei kregen ze een exemplaar van 'De broedertwist' erbij. Voor het historisch besef.
Buitenlandse zaken mocht 'De grote oversteek' in ontvangst nemen. Altijd goed opletten wat Uncle Sam zegt, anders lopen we uit de pas. Waarna de Belgen naar Frank de Grave zijn gegaan. En de stevige dame Jorritsma bezit nu 'De Romeinse lusthof'. Lekker genieten. Hilbrandt heeft 'De Gothen' nog even nagestuurd aan Rotterdamse Winnie de Jong, de met Duits accent sprekende chaoot van de LPF. Die ontdekte zo dat het geintje met accenten al veel langer bestond. Zelfs in drukletters.
Nawijn was er bijna uit. Had al veel titels weggegeven.
Ja, en dan bijna Balkenende vergeten. Daar had hij het moeilijk mee. Moest dat 'Het ijzeren schild' worden? Kon. Hij was als leider tenminste al snel van zijn voetstuk gelazerd. Dat klopte. Maar ook wel een beetje veel eer voor die paar maanden. 'De ronde van Gallia' dan. Een maand rondtrekken voordat hij eindelijk bij Chirac naar binnen mocht. Niet voor iedereen duidelijk. 'De Noormannen' dan. Onder het motto 'je weet nooit uit welke richting het gevaar nu weer komt'. Maar nee. Dat stoere-mannenboek bewaarde hij liever als welkomstgeschenk voor Boris Dittrich.
Het werd 'La Traviata' voor Jan Peter. Als eerbetoon voor zijn campagne met Katja en Bridget. Hormoongestuurde prietpraat waarbij middelbare kerels de weg kwijt raken. Net als Obelix. Vindt zichzelf een hele kanjer maar wordt voor de buitenwereld zichtbaar heel hulpeloos. Dat was het!
Hilbillie glom van trots. Zijn hele literatuurkennis had hij in één keer uitgevent naar de collega's.
'De ziener' heeft Hilbrandt Nawijn zelf gehouden. Voor het geval hij nog eens een inburgeringscursus moet volgen.

Ben Bits

BIZAR, HARD EN VAN ALLE TIJDEN

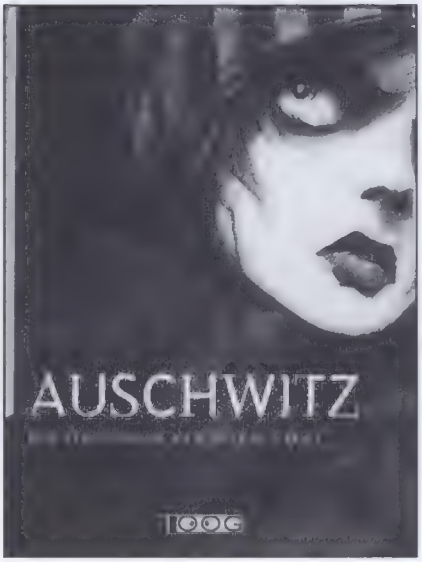

Wanneer je een stripalbum met de titel *Auschwitz* ziet, verwacht je als lezer geconfronteerd te worden met de gruwelijkheden van de oorlog. **Pascal Croci** maakt dit met deze striproman volledig waar. *Auschwitz* is een beklemmend en confronterend verhaal waaraan hij vijf jaar heeft gewerkt. De verhalen uit het in Polen gesitueerde vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau zijn ontelbare malen via allerlei media verteld. Desondanks weet de auteur (opnieuw) te shockeren. Onverbloemd in beeld gebracht en zonder enige scrupules treden de kampbeulen op tegen de bijeengeveegde en met Davidster gemerkte Joden. Het album vertelt het aangrijpende verhaal van Kazik en Cessia en hun dochter Ann die, eenmaal aangekomen in het kamp, gescheiden worden ondergebracht. Één van de meest schrijnende voorbeelden van de bizarre hardheid van het kamp is die van Ann, die als enige wonder boven wonder de gaskamer overleeft om daarna twee dagen voor de bevrijding van het kamp te overlijden aan een ziekte.
Croci heeft zijn verhaal gebaseerd op de getuigenissen van overlevenden van het kamp en heeft zich daarbij uitermate goed gedocumenteerd. Zijn boodschap is duidelijk: genocide is niet alleen van toen, maar ook van nu en dat dienen wij nooit te vergeten. Hij illustreert dit nog eens nadrukkelijk door een link te leggen met de gebeurtenissen in voormalig Joegoslavië. Het boek besluit met een negen pagina lang dossier dat een interview met de auteur bevat. Croci weet met zijn sobere en zwart/wit uitgevoerde tekenstijl de lezer te raken. Hij laat met name de ogen van zowel kampofficieren als gevangenen daarbij boekdelen spreken; groot, bol en diep in de oogkassen gelegen zien zij de ellende en wreedheden aan. Opdat wij het nooit zullen vergeten. TdK

Auschwitz

Croci
T+Oog 2003
ISBN 90-5165-228-3
Prijs €20,00
88 pagina's,
zwart/wit, h.k.

De humor van het puberen

Het leven van een puberend meisje hangt aan elkaar van voor volwassen onbeduidende gebeurtenissen. Het ene moment gieren de hormonen door haar lijf vanwege de aandacht die een schoolvriend aan haar besteedt, dan weer zit zij in een depressie omdat haar moeder een nieuwe vriend heeft die in zijn kielzog een dochter meeneemt, die veel te bijdehand is.
Tamara is een introvert meisje dat lijdt aan het leven. Ze heeft overgewicht, pukkels en is door haar onzekerheid regelmatig het mikpunt van haar medescholieren. Haar nieuwe vroegrijpe halfzusje Yoli, afkomstig uit Brazilië, is een extravert type, dat puur op haar instincten afgaat. Daardoor is zij in staat de onevenwichtige Tamara te prikkelen tot grootse daden. Als deze weer eens het slachtoffer dreigt te worden van haar wrede soortgenoten is de herinnering aan de mentale training van Yoli voldoende om boven haarzelf uit te stijgen en haar belagers te weerstaan.
De gags, getekend in een karikaturale stijl, zijn zowel wreed, als bitterzoet. De bij het weekblad *Robbedoes* gegroeide tekenaar **Christian Darasse** en zijn scenarist **Zidrou** houden hun publiek een spiegel voor. Om hun boodschap over te brengen geven zij de voorkeur aan het vol humor sterk uitvergroten van deze puberale ervaringen. Dit eerste album van een geinig duo is zeer geslaagd. RB

Tamara 1: Hoeveel?!

Darasse & Zidrou
Dupuis 2003
ISBN 90-314-2507-9
Prijs €4,20
48 pagina's, kleur, s.k.

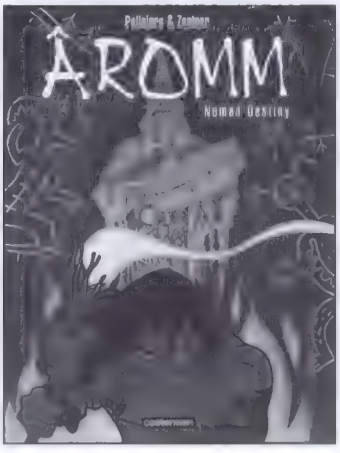

Âromm 1:
Nomad Destiny

Pellejero & Zentner
Casterman 2003
ISBN 90-303-8506-5
Prijs €12,00
48 pagina's, kleur, h.k.

Wraak op de steppen

Âromm is een verrassende strip die zich afspeelt tijdens de wrede tijden van Aziatische nomaden, die enkel en alleen uit waren op buit maken en de wereld veroveren. Het verhaal opent met de jacht van een tweetal krijgers op een vluchtend meisje. Om te bepalen wie het meisje tot zijn vrouw mag maken, wordt de hulp van Honnoh, de geest van de steppen ingeschakeld. Hij bepaalt dat Taliz de vrouw mag hebben. Als het verhaal zich tien jaar verplaatst, hebben beiden een zoon, Âromm geheten. Deze jongeling belooft de schuld van zijn vader aan de geesten van de steppen in te lossen en wraak te nemen op Setaq, de andere krijger die zijn moeder de dood heeft ingestuurd. Tekenaar **Ruben Pellejero**, die eerder samen met scenarist **Jorge Zentner** de serie *Dieter Lumpen* creëerde en een los verhaal - *FM* - in de *Titanic*-reeks maakte, lijkt met deze strip de mysterieuze krachten uit het oude Azië onder de aandacht te willen brengen. Hij doet dit door geregeld te kiezen voor een wisselende vlakverdeling en door kleine diaplaatjes in een groter kader te plaatsen. Zijn landschappen daarentegen zijn soms van een bijna Anton Pieck-achtige opzet. Deze variëteit zal vermoedelijk bij het grote strippubliek niet aanslaan. Het scenario verhaalt over de symboliek van vriendschap die ondanks veel moeite niet stand kan houden. Het is een verhaal dat zich in alle tijden af kan spelen en eindeloos toepasbaar zal blijven TdK.

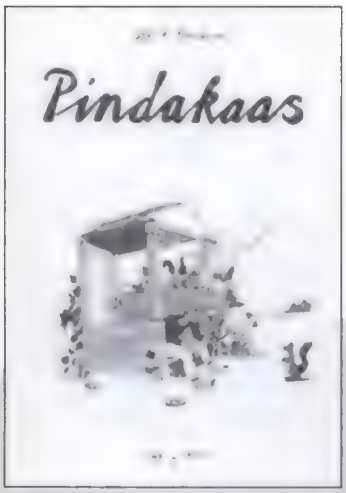

→ VALREEP

◆ **Bij uitgeverij Oog en Blik verscheen het tweede autobiografische album van Gerrie Hondius: Pindakaas.**

◆ **Wie kent Maxima? Deze onbekende uitgeverij komt met vier erotische werken van onder anderen Franco Saudelli (*La Blonda 1*), en Paolo Eleuteri Serpieri (*Druuna 7*), en dat alles onder de noemer *Tango Collectie* met een paar rode schoentjes(!) als logo.**

Stanley is geen Soeperman

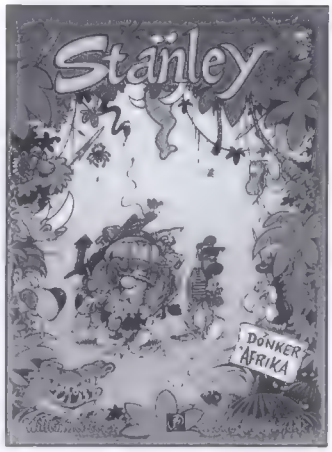

Stanley 1: Donker Afrika

Uilenbroek & Ritstier
Boumaar 2003
ISBN 90-73836-65-4
Prijs €5,95
48 pagina's, kleur, s.k.

Ontdekkingsreiziger Stanley huurt de diensten in van de gids Weekend (in plaats van Vrijdag) om op zoek te gaan naar dokter Livingstone. In de verschillende één-paginagags ontdekken we dat dit niet meevalt. De strip verschijnt wekelijks in het weekblad *Suske en Wiske* en wordt gemaakt door **René Uilenbroek** en **Willem Ritstier**, die samen ook verantwoordelijk waren voor de superstrip *Soeperman*. Het hoge niveau van deze laatste strip wordt in *Stanley* helaas nergens gehaald.

Aan het tekenwerk ligt dat niet. Deze is wel ietsje anders, maar minstens zo grappig als in *Soeperman*. Net als in *Soeperman* is er ook hetzelfde imposante gebruik van details. Op de rieten hoed van Stanley huist bij voorbeeld een klein muisje, die de nodige humor in de kantlijn verschaft. De enige tegenvaller op grafisch gebied is het feit dat de belettering niet altijd even strak is.

Met de grappen is het minder gesteld. Opvallend vaak laat Ritstier de twee hoofdpersonen, door de onbekwaamheid van Weekend, verdwalen en terechtkomen op de meest onwaarschijnlijke locaties, zoals China, Antarctica en de bodem van de Oceaan. Als Ritstier wat meer variatie had gebracht in het soort grappen had *Stanley* een strip kunnen zijn die zelfs *Soeperman* in niveau had overstegen. JvK

Dood in Venetië

De passanten van het maanlicht 1: De fraternal Compagnia

Mosdi & Paturaud
Glénat 2003
ISBN 90-69-69-351-8
Prijs €11,95
48 pagina's, kleur, h.k.

Alweer geeft Glénat een nieuwe serie uit onder het label *De zwarte loge*, waarin bovennatuurlijke thema's het verhaal bepalen. De nieuwste aanwinst - *De passanten van het maanlicht* - draait om onsterfelijkheid en inmenging van oude goden als Cornaro wraak neemt op degenen die hem en de dichter Ruzante probeerden te vergiftigen.

Het decor van Noord Italiaanse steden als Venetië en Padua levert fraaie stadsgezichten op, zeker in samenhang met de kleurige kleding en de geheimzinnige maskers van de acteurs. Desondanks kunnen de tekeningen van **Jocelyne Paturaud** slechts ten dele bekoren. De oorzaak ligt in de lichte houterigheid van de hoofdpersonen en hun doodse gezichtsuitdrukkingen.

Scenarist **Thomas Mosdi** heeft de tekenaar van genoeg bovennatuurlijke elementen bediend om zich helemaal uit te kunnen leven, maar de vonk sloeg niet over. De intrige is gelukkig spannend genoeg om het album ondanks het flauwe tekenwerk lezenswaardig te laten blijven. HW

ADVERTENTIE

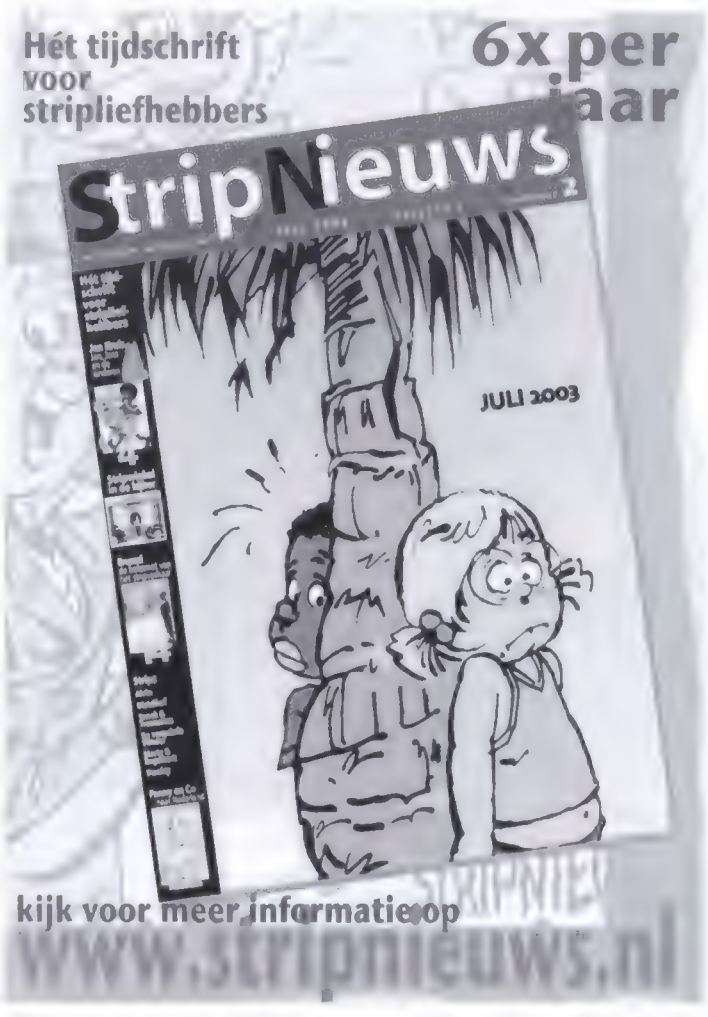

[DE BOVENTOON]

Anatomie van de wanorde

Moynot
Oog & Blik 2003
ISBN 90-5492-065-3
Prijs €14,90
128 pagina's,
kleur, s.k.

Pretentieuze rotzooi

Als een stripmaker zichzelf zo serieus neemt als **Emmanuel Moynot**, zou je toch mogen verwachten dat hij in een strip over een schilder niet het ene cliché over het kunstenaarsleven op het andere stapelt. Maar de hoofdpersoon van het album *Anatomie van de wanorde*, de jonge schilder Eugène Pigot, is berooid, hij zuipt, hij lijdt voor zijn kunst en op een gegeven moment verkoopt hij zijn ziel door voor een rijke opdrachtgever pornografische schilderijen te maken. En o ja, er wordt natuurlijk ook geneukt in *Anatomie van de wanorde*.

Deze orgie van clichés zou op zich niet eens zo erg zijn, als het verhaaltje nog wat voorstelde. Maar ook hierin stelt Moynot diep teleur. Het speelt zich af in Parijs aan het begin van de vorige eeuw en heeft iets van doen met Pigots zoektocht naar vernieuwing in de schilderkunst. Tussen zijn eigen schilderijen vindt hij namelijk een portret waarvan hij zich niet meer kan herinneren dat hij het heeft gemaakt. Maar het is zo'n uniek portret, het 'gaat tegen alle gevestigde ideeën in, alle theorieën over lichtval, kleur'. Hoe dat precies zit, daar mag de lezer naar raden, of hij moet Moynot maar op diens woord geloven.

Pigot probeert als een bezetene de stijl van dat mysterieuze portret te kopiëren, maar zonder succes. Gaandeweg knoopt hij het ook nog eens aan met één of andere snollebol (terwijl hij een hele lieve vriendin heeft en het daarnaast met een sympathiek model doet) die natuurlijk een destructieve invloed op Pigot heeft. Maar op een gegeven moment vindt Pigot zomaar, hopla!, opeens het Kubisme uit. Hoe hij dat klaarspeelt, wordt evenmin duidelijk, maar wie interesseert dat dan eigenlijk ook nog?

Alle personages in dit flutverhaaltje zijn zo plat als een dubbeltje, de dialogen zijn stijf en onnatuurlijk en de tekeningen zijn vlak. Moynot doet niet aan gezichtsuitdrukkingen. In combinatie met die stijve dialogen levert dat een bloedeloze strip op. Wat een rotzooi. PB

Replay 1:
Het begin...
...en het einde

Sala & Zentner
Oog & Blik 2003
ISBN 90-5492-064-5
Prijs €13,50
48 pagina's, kleur, h.k.

Vertaald met vertraging

Het drieluik *Replay*, waarvan Oog & Blik onlangs het eerste deel uitbracht, betekent het Nederlandse debuut van **David Sala** (Lyon, 1973) op scenario van de vanuit Spanje opererende Argentijnse veelschrijver **Jorge Zentner** (1953). In de strip staat de vriendschap centraal tussen de vrijgevochten crimineel Don en de bangige Chubby in een Amerikaans provinciestad in de jaren zeventig. Chubby kan spannende verhalen vertellen over hoe ze in de nabije toekomst het stadje ontvluchten en wat ze beleven op hun trektochten door de Verenigde Staten. Don wil meer dan dagdromen en probeert deze plannen ten uitvoer te brengen, ook al moet er een moord voor worden gepleegd. Daardoor komt de vriendschap onder grote druk te staan.

De strip doet denken aan de film *Stand by me* van regisseur Rob Reiner uit 1986 over de hechte vriendschap tussen opgroeiende jongens met uiteenlopende karakters. De film kent een weemoedige ondertoon. In de strip overheerst juist de grimmige sfeertekening, versterkt door het bij vlagen virtuoze, soms wel erg donker ingekleurde tekenwerk van Sala, die Stanley Kubrick en Alberto Breccia als inspiratiebronnen heeft.

Replay verscheen eerder tussen 2000 en 2002 bij Casterman, die het kennelijk onnodig vond een Nederlandse vertaling uit te brengen. Oog & Blik durft het wel aan deze interessante, enigszins pretentieuze strip in Nederland te publiceren. RS

WONDERLAND
VOOR AL UW STRIPS!
WWW.WONDERLANDSTRIPS.NL

[E N V E R D E R]

Akira 2 (Otomo, Glénat). De opstandige Tetsuo dreigt met zijn superkrachten de grootst denkbare ramp over Nieuw Tokio af te roepen; hij bevrijdt Akira. Weinig tekst, veel actie. Merkwaardig genoeg zijn alleen de eerste pagina's, die het minst spectaculaire kijkwerk bieden, in kleur. HW

Aria 25: Florina (Weyland, Dupuis). Aria ontdekt in haar jubileumalbum een onderwatervolkje. Onder druk doch verder belangeloos redt zij een gevangen genomen exemplaar. Vermakelijk en aandoenlijk. TdK

De erfenis van Emilie 2: Maeve (Magnin, Dargaud). Florence Magnin, samen met Rodolphe maakster van De andere werelden (Arboris), is op dreef in dit sprookjesachtig avontuur over twee gescheiden werelden: het land der mensen en die van de feeën. RS

Michel Vaillant - Onuitgegeven toppers 6: De onbekende van de Tour (Graton/Duval/Deverchin, Graton). Vlak voor de start van de honderdste Tour de France brengt een twaalftal wielerverhalen over onder anderen Bobet, Anquetil en Coppi met een typische Graton-look de liefhebber in de juiste stemming. TdK

De ogen in de muur (Baudoin/Wagner, Dupuis). Alweer een Nederlandse Baudoin-uitgave! Niet bij Sherpa, maar verrassend in de Vrije Vlucht-reeks van Dupuis. Het is een samenwerking tussen Baudoin en zijn ex-stagiaire Céline Wagner. Hun quatre-mains is een poëtische uitwerking van de relatie tussen schilder en model. Mooi doch hoogdrempelig. RS

Oom Dagobert 69: Het geheim van de Hollander (Disney, Sanoma). Inmiddels al weer het zeventiende album van Don Rosa dat in het Nederlands verschijnt. Zijn kenmerkende voor Duckbegrippen wat kriebelige stijl versterkt zijn eigenzinnige vertelstijl. Bijzonder is zijn enorme liefde voor details die hij vooral heeft aangewend om het Duck-universum van Carl Barks tot in het uiterste uit te werken. HW

Persepolis 2 (Satrapi, Atlas). Een aangrijpend vervolg van Marjane's dagboek in Iran, vanaf de bezetting van de Amerikaanse Ambassade tot aan haar vlucht naar het buitenland. TdK

Ragebol 5: Een faun op je schouder (Frank, Dupuis). Zweverig, wazig en verward. Hopelijk zijn die pillen van Frank snel uitgewerkt. Eén uitroepteken voor het tekenwerk. TdK

Requiem - De vampierridder 2: Dans met de dood (Mills/Ledroit, Prestige).

ADVERTENTIE

DE NIEUWSTE VAN GERRIT DE JAGER!

DOORZON VERKOCHT

Woorden alleen schieten tekort om te beschrijven wat de meest ontregelde familie van Nederland allemaal doormaakt...

softcover

€ 6,95

gebonden, gesigneerd, met luxe prent

€ 19,90

Verkrijgbaar in boekhandel, inloopzaak en stripwinkel

Largo Winch

Bridge 2002
±180 minuten, 12 jaar

Strip op nieuwe media

Largo Winch, *de fraaie avonturenstrip van* ***Philippe Franq*** *en* ***Jean van Hamme****, is enige tijd terug verfilmd als tv-serie die in 2001 in Frankrijk te zien was en vorig jaar bij ons op Yorin.*
De jonge Largo, een wees van Joegoslavische komaf, is erfgenaam van een miljardenfortuin met bijbehorende multinationaal. Bijbehorend zijn diverse intriges, complotten en vijanden. Allemaal elementen in de verdachte dood van Largo's adoptievader.
De strip, begonnen in 1990 en inmiddels voorbij de elf delen, is niet overal even bekend, dus de tv-serie is voor veel zenders een no-go. *Gelukkig is er DVD, met op deze schijf de eerste drie afleveringen. Verwacht geen bekende acteurs, die zijn er eigenlijk niet. Dit wil ook weer niet zeggen dat dit een c-film is, want de kwaliteit is behoorlijk. Toch is dit vooral iets voor de liefhebber van de strip. Overigens komt er binnenkort ook een pc-spel uit over en met Largo. Deze* adventure *in een* first-person shooter-*jasje plaatst de speler letterlijk in de schoenen van de jonge miljardair. De eerste beelden van het spel zien er mooi uit. Nu nog afwachten of het ook leuk is. Het vorig jaar verschenen* Playstation-*spel is namelijk wel erg stilletjes ten onder gegaan. JB*

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! goed
!!! redelijk
!! matig
! slecht
... abominabel

Vampiers strijden in een fantastisch, maar wel heel erg onwaarschijnlijk hiernamaals. Bloeddorstig, chaotisch en overdreven. De originaliteit maakt hier weinig aan goed. HW

Titeuf 3: 't Is nie eerlijk... (Zep, Glénat). Langzaam lijkt Titeuf ook in Nederland terrein te winnen. Toegegeven; hij wordt ook steeds leuker. TdK

Sigmund 11: Elfde sessie (De Wit, Harmonie). Grandioze verzamelbundel met daarin de roemruchte stroken waarin de hoofdredactie van *de Volkskrant* aankondigde met de strip te stoppen nadat Sigmund bedreigd werd. Diverse lezers tuinden er in. Verder duikt Sigmund regelmatig op als Normen en Waardenman, al geeft hij er een andere draai aan dan minister-president Balkenende voor ogen heeft. RS

Tombelaine 3: Bloed en tranen (Capo/Chaillet, Casterman). Historische strip in de traditie van Alex en Vasco. Makers verslikken zich af en toe in de complexiteit van hun eigen navertelling van de Bokser-opstand in China. RS

Tex - De vier moordenaars 2: De broertjes Barrett (Kubert/ Nizzi, Prestige). Voorspelbaar deel twee van deze van oorsprong oude westernreeks. Kubert blijkt niet sterk genoeg om deze serie levensvatbaar te maken. TdK

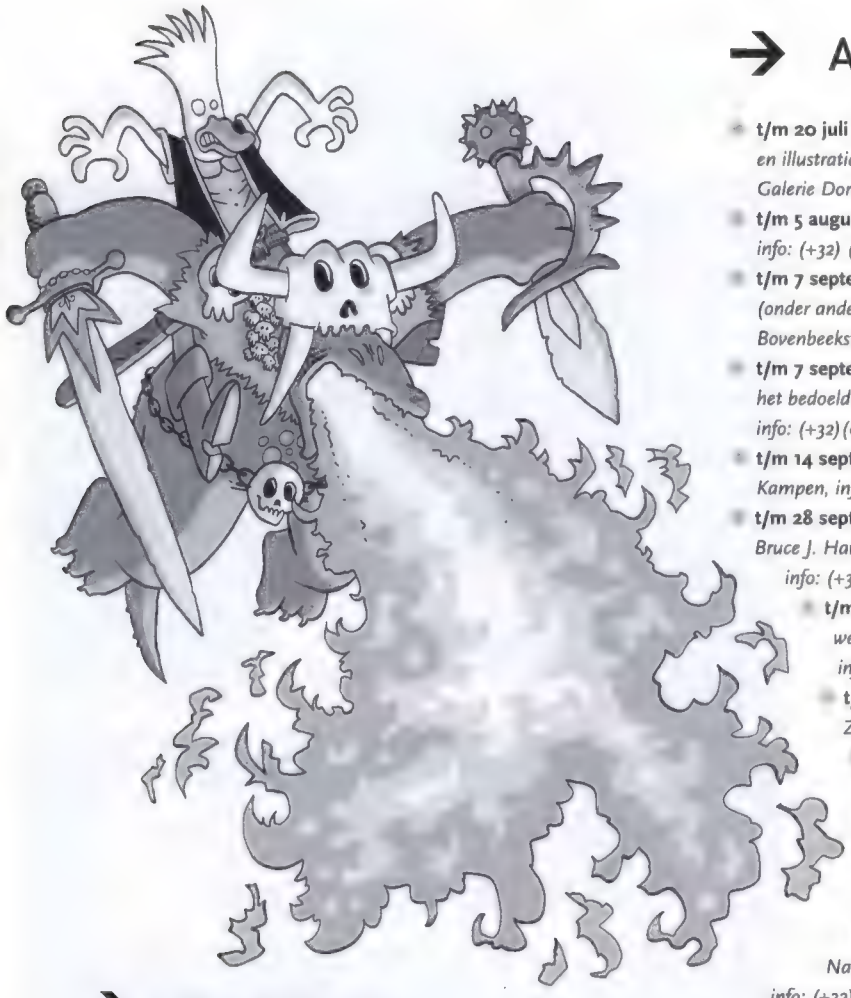

→ WINNEN

Het eerste album van *Donjon* is gearriveerd in Nederland! In Frankrijk zijn er inmiddels al twintig titels en ter gelegenheid daarvan werd een *Donjon*-t-shirt geproduceerd. De redactie geeft - in samenwerking met uitgeverij M - drie van die t-shirts cadeau aan evenzoveel inzenders van het goede antwoord op de volgende vraag.

Welke uitgeverij richtte Lewis Trondheim in 1990 samen met vier andere tekenaars op?

Stuur het antwoord vóór 15 augustus 2003 aan:
Trondheim-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl

Als er meer dan drie goede inzendingen binnenkomen, zal er worden geloot. De winnaars maken we bekend in een volgend nummer. Maximaal één inzending per adres; medewerkers van Stripschrift en hun familie zijn uitgesloten van deelname; en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

Uitslag Heuvel-prijsvraag Stripschrift 349:

'Aviatrice' is het correcte antwoord op de vraag: 'Welk beroep heeft January Jones, naar eigen zeggen?' De volgende vier inzenders stuurden het goede antwoord in en troffen het door uitgeverij Big Balloon beschikbaar gestelde album *De ontdekking* inmiddels in hun brievenbus aan: **F.W. Kisner** (Zevenhuizen), **T. Hunting** (Uitt), **R. Huysman** (Amsterdam) en **Peter Uittenbogerd** (Wierden).

Gefeliciteerd allemaal!

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN **AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.**

- **t/m 20 juli** *Expo Zone 5300 in het kader van het Megastripfestijn. Met de mooiste covers en illustraties uit de afgelopen negen jaargangen plus nieuw werk van Milan Hulsing. Galerie Dordt (VBKD), Voorstraat 396, Dordrecht*
- **t/m 5 augustus** *Stripfestival Middelkerke, Arthur de Greefplen-Zeedijk, Middelkerke, België, info: (+32) (0) 495-205673 of www.stripbdmiddelkerke.be*
- **t/m 7 september** *Expo 'Arnhem Stripstad' van striptekenaars met een binding met Arnhem (onder anderen Jean Dulieu, Hans Kresse en Mark Retera). Historisch Museum Arnhem, Bovenbeekstraat 21, Arnhem, info: (+31)(0)26-4436315 of www.hmarnhem.nl*
- **t/m 7 september** *Expo 'Brels vlakke land', met werk van striptekenaars zoals Jacques Brel het bedoeld heeft, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433*
- **t/m 14 september** *Expositie Alfred Mazure, Frans Walkate Archief, Burgwal 43, Kampen, info: (+31)(0)38-3392266*
- **t/m 28 september** *Expo 'In het kielzog van Horatio Nelson. William Vance' Bruce J. Hawker!', Marinemuseum, Hoofdgracht 3, Den Helder, info: (+31)(0)223-657534 of www.marinemuseum.nl*
- **t/m 28 september** *Expo 'Tekenen voor de vrijheid', een keuze uit het werk van Fritz Behrendt, Persmuseum, Zeeburgerkade 10, Amsterdam, info: (+31)(0)20-6928810 of www.persmuseum.nl*
- **t/m 29 september** *Expo 'Strips uit Afrika', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433 of www.africalia.be*
- **t/m 12 oktober** *Expo 'Alles loopt in 't 100. De Urbanusstrips van Willy Linthout', Huis Thuysbaert, Stationsplein 10, Lokeren, België, info: (+32)(0)9-3405060*
- **t/m 26 oktober** *Expo 'De Stamgasten op doek. Toon van Driel', Naturalis, Darwinweg 2, Leiden, info: (+31)(0)71-5687600 of www.naturalis.nl*
- **t/m 1 november** *Expo Jan Kruis, Archiefwinkel Gemeentearchief, Coolsingel 91, Rotterdam, info: (+31)(0)10-2434672*
- **t/m 31 december** *Expo 'Witteke in borrelland: alcohol in strips', Nationaal Jenevermuseum, Witte Nonnenstraat 19, Hasselt, België, info: (+32)(0)11-241144 of www.jenevermuseum.be*
- **16 augustus** *5e Kamper Stripspektakel, Oudestraat (winkelpromenade), Kampen, info: (+31)(0)38-3320997*
- **23 augustus** *Stripfestival Oud-West, Bellamyplein, Amsterdam, info: (+31)(0)23-5362312*
- **30 en 31 augustus** *18e Brabants Stripspektakel, Zaal Valkencourt, Heerkensdreef 15, Valkenswaard, info: (+32)(0)11-661473*
- **9 en 10 augustus** *Bal de Rat Mort, met optredens van striptekenaars, Sonsbeekpark, Arnhem, info: www.spiegeltent.nl*
- **9 september t/m 30 november** *Expo 'Guido Buzzelli (1927-1992). Zelfportretten van de artiest als lelijkaard', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433*
- **9 september t/m 30 november** *Expo 'Hugo Pratt: Wheeling. Of het pad van de verloren vriendschap', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433*
- **14 september** *3e Grote Stripfestival van Mechelen, Cultureel Centrum A. Spinoy, Mechelen, België, info: www.comic-strips.com*
- **20 september** *4e stripfestival te Puurs, De Kollebloem, Begijnhofstraat 13-15, Puurs, België, info: (+32)(0)3-8892967*
- **20 en 21 september** *3e Cartoonworld, Rijnhal, Olympus 1, Arnhem, info: www.strip2000.nl*
- **24 september 2003 t/m 29 augustus 2004** *Expo 'Met Kuifje naar de Inca's', Rijksmuseum voor Volkenkunde, Steenstraat 1, Leiden, info: (+31)(0)71-5168800 of www.rmv.nl of www.kuifje.com*
- **4 oktober** *Menner stripdag, Wijkcentrum 't Klooster, Afrikaanderplein 7, Rotterdam, info: richardmmb@hotmail.com*
- **4 en 5 oktober** *13e Hasseltse Striptweedaagse, Grenslandhallen, Gouverneur Verwilghensingel 70, Hasselt, België, info:_(+32)(0)11-210918*
- **25 en 26 oktober** *De Stripdagen (zie Redactio op pagina 2), info: www.stripdagen.nl*
- **2 december 2003 t/m 7 maart 2004** *Expo 'Les Triplés van Nicole Lambert. Twintig jaar kattenkwaad!', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België, info: (+32)(0)2-2100433*
- **13 en 14 december** *De Stripgidsdagen, De Warande, Warandestraat 42, Turnhout, België, info: www.stripgidsdagen.be*

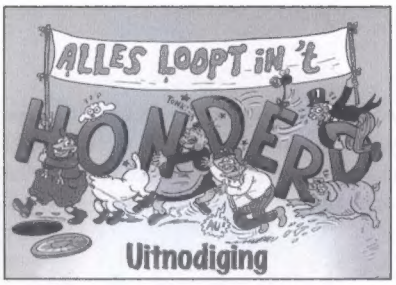

Urbanus-expo

Vijf op één, dat is de gemiddelde albumproductie van Willy Linthout en Urbain Servranckx met hun strip *Urbanus*. In 1983 gestart ligt nu - 20 jaar later - deel 100 in de winkels. Behalve een extra album bij aankoop van dit deel valt ter gelegenheid van dit jubileum in Het Huis Thuysbaert in het Belgische Lokeren een expositie te bezichtigen onder de titel *Alles loopt in 't honderd*. De tentoonstelling is op woensdagen geopend van 10-17 uur en op zondagen van 10-12 en van 14-17 uur. Meer info: zie agenda. TdK

Tekenen voor de vrijheid

In het Persmuseum is deze zomer een tentoonstelling te zien rondom politiek tekenaar Fritz Behrendt (Berlijn 1925). Aan de hand van ruim honderd tekeningen en objecten wordt een beeld gegeven van deze in Nederland werkzame tekenaar. Behrendt werkt al zo'n vijftig jaar als cartoonist en heeft naar schatting 18.000 tekeningen gepubliceerd in tientallen verschillende kranten en tijdschriften in binnen- en buitenland. De expositie *Tekenen voor de vrijheid. Een keuze uit het werk van Fritz Behrendt* is geopend op dinsdag t/m vrijdag van 10-17 uur en op zondag van 12-17 uur.

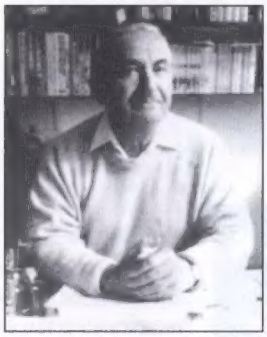

Bij de tentoonstelling wordt de bundel *Grafische signalen* verkocht, waarvan de opbrengst ten goede komt aan de stichting die Behrendt heeft opgericht om de leefomstandigheden van kinderen uit Srebrenica te verbeteren. Meer info: zie agenda. RS

Lustrum in Kampen

Al voor de vijfde keer vindt in Kampen het Kamper Stripspektakel plaats, dit jaar op 16 augustus. Zoals gebruikelijk wordt deze stripbeurs gekoppeld aan de Kamper Uitdagen zodat ook de niet in strips geïnteresseerde partner en/of kinderen mee kunnen zonder zich te vervelen. De organisatie heeft gezorgd voor een reeks activiteiten en een klein legertje signerende tekenaars zoals Eric Heuvel, Paul Geerts, Jan Kruis, Martin Lodewijk en Jan Bosschaert. Extraatje dit jaar is de mogelijkheid om de expo rond Alfred Mazure (*Dick Bos*) te bezoeken. Meer info: zie agenda. TdK

ADVERTENTIE

Stichting Promotie Kampen presenteert
HET VIJFDE KAMPER STRIPSPEKTAKEL

Datum **16 augustus 2003**
Tijd **10.00-17.00 uur**
Waar **Oudestraat/Gasthuisstraat Kampen**
Toegang **gratis**

Wat is er te doen?
★ 20 striptekenaars signeren (o.a. Paul Geerts, Jan Kruis)
★ stripteken-workshop
★ stripboekentaxatie
★ portrettekenaars
★ verkoopkramen
★ schminckers
★ expositie A. Mazure in Walkate archief
★ fanclubs

Kraampje huren? Informatie?

Stichting Promotie Kampen
Postbus 1017 - 8260 BA Kampen / tel 038 3315777 / fax 038 3337196
info@stichtingpromotiekampen.com / www.stichtingpromotiekampen.com

ADVERTENTIE

DE WAAN & DE WAANZIN VAN ALLEDAG - EN MÉÉR!
PARDON LUL - JONGE GOD

Van HEIN DE KORT – de enige echte stand-up comedian onder de stripauteurs van nu!

HEIN DE KORT
JONGE GOD

softcover
€ 6,95

gebonden,
gesigneerd,
met
zeefdruk
€ 19,90

UITGEVERIJ M

PARDON LUL

Verkrijgbaar in boekhandel, inloopzaak en stripwinkel

[SERVICE SPREAD]

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN. FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

› WAARHEEN?

's Lands oudste stripwinkel gaat verhuizen. **Stripantiquariaat Lambiek**, al sinds mensenheugenis in de Kerkstraat gevestigd, gaat tijdelijk naar een ander onderkomen. Vanaf medio september dit jaar zijn zij - als alles volgens planning verloopt - tot 1 april 2004 te vinden aan de Utrechtse Dwarsstraat 42-50 eveneens te Amsterdam.
Het telefoonnummer blijft ongewijzigd: (+31)(0)20-6267543.

Aan **Dick Matena** is dit jaar in België de Bronzen Adhemar toegekend. Matena krijgt deze 'Vlaamse Prijs voor Strips' op zaterdag 13 december tijdens De Stripgidsdagen in Turnhout voor zijn bewerking van het boek *De avonden* van Gerard Reve. De prijs wordt dit jaar voor het eerst vanuit de Vlaamse Gemeenschap toegekend en er is daardoor een geldbedrag van €12.500 aan verbonden.

The Tjong-Khing is voor de derde keer bekroond met Het Gouden Penseel, de prijs voor de mooiste illustraties in een kinderboek. Dit keer naar aanleiding van tekeningen in het boek *Het woordenboek van Vos en Haas* van Sylvia Vanden Heede. Thé ontvangt zijn prijs op 28 september aan de vooravond van de 49e Kinderboekenweek.

Uitgeverij **Fantagraphics** is uit de zorgen. De Amerikaanse uitgeverij van onder andere *The Comics Journal* verstuurde eind mei een bedelbrief omdat het in acute geldnood verkeerde. Die nood is inmiddels geledigd, nadat veel mensen hielpen door schenkingen, striptekeningen te laten veilen of strips te bestellen. Maar schuldenvrij is Fantagraphics nog steeds niet. De actie en het resultaat doen sterk denken aan die van collega-uitgeverij Top Shelf Productions enige tijd terug.

The Cowboy Henk Foundation onder aanvoering van Eric Dilles is gestopt. De stichting werd opgericht naar aanleiding van het 20-jarig bestaan van Cowboy Henk, een creatie van Kamagurka en Herr Seele. Na vele acties bleek het toch moeilijker dan gedacht om Henk buiten de Lage Landen door te laten breken. Met het uitbrengen van een reeks *Cowboy Henk*-postzegels in België heeft The Foundation afscheid genomen.

› WAARVOOR?

Karel Boumans, pseudoniem Kabou is op 3 april 2003 op 71 jarige leeftijd overleden. Hij was een gerespecteerd medewerker in de Vandersteen-studio's en ook de maker van *De lustige kapoentjes 23.*

De Oostenrijkse cartoonist **Erich Sokol** is 20 februari op 69-jarige leeftijd gestorven aan kanker. 'De koning van de karikatuur is dood', kopte een krant in zijn vaderland. In maart van dit jaar verscheen zijn laatste werk in de Amerikaanse editie van *Playboy.*

→ STAPELTJE SECUNDAIR

Brabant Strip Magazine 108
Bevat een uitgebreid interview met de gepensioneerde Bert Bus, één van Nederlands bekendste tekenaars in loondienst (*Archie, Stef Ardoba, Malorix, Russ Bender*). Aan het eind van het gesprek komt nog even ter sprake dat Bus nooit de Stripschapprijs heeft gekregen. De tekenaar wil er niet over klagen, maar volgens de interviewer moet hij hem alsnog dit jaar krijgen. 'Als Schreurs hem kan krijgen (*of all people*) dan toch zeker Bert Bus'. Maar daar zit 'm juist de kneep: Bus was tijdens zijn carrière een degelijke striptekenaar, maar miste de brille van iemand als Schreurs. RS
Meer info: Berreweide 34, 1840 Londerzeel, België, telefoon (+32)(0)52-312346 of *www.brabant strip.be*

Zozolala 130
Zijn we weer een nieuw stripblad rijker? Je zou het haast denken als je dit nummer van *Zozolala* inziet. Maar liefst negen pagina's strip van Berend J. Vonk - die ook verantwoordelijk is voor de foeilelijke cover - over zijn BVD-verleden, zonder enige vorm van toelichting. Zomertijd jongens? Verder aandacht voor Chris Ware en een epistel over het gecreëerde universum van Moebius, *De wereld van Edena.* Beetje flauw is trouwens het snel op de website zetten van een zelf samengestelde lijst van stripklassiekers, terwijl het boek met de voorlopige titel *100 stripklassiekers - Strips die niet in je boekenkast mogen ontbreken* van de Belgische journalist Geert de Weyer nog moet uitkomen. TdK/RS
Meer info: Postbus 344, 3720 AH Bilthoven of *zozolala@antenna.nl*

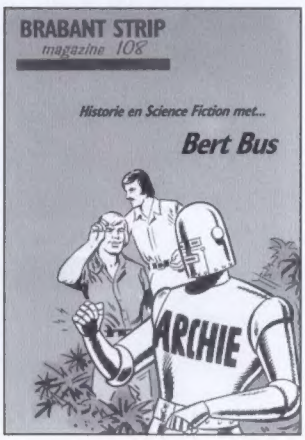

→ HARRY'S POSTZEGELHOEKJE

De tekenfilmmakers in Hongarije moesten in 1948 hun studio's opgeven; zij zagen zich na de komst van de Sovjets geconfronteerd met de nationalisering van hun ambacht. Het nieuwe samenwerkingsverband resulteerde in 1956 in de Pannonia Animatiestudio, waar vele succesvolle tekenfilms werden gemaakt. Belangrijkste man in de studio's was Gyula Macskássy (1912-1972), die onder andere het initiatief nam tot de eerste Hongaarse kleurentekenfilm en vele commercials verzorgde. In de jaren zeventig opende de studio dependances in Kecskemét en Pécs. Het artistieke succes bleek uit de prijzen, waaronder twee Gouden Palmen (1973 en 1977) en zelfs een Oscar (1981) voor *De vlieg* van Ferenc Rófusz. Uit die tijd komt ook het grote bioscoopsucces *Vuk* over een jonge vos. De posterijen maakten er in 1982 prachtige postzegels van; ze drukten er 579.560.
Pannonia bestaat nog steeds, maar de studio's in Pécs en Kecskemét zijn verzelfstandigd en er is nieuwe concurrentie. Om de huidige economische tijden het hoofd te bieden zoekt de studio internationale samenwerking. HW

Land van herkomst: Hongarije
Jaar van uitgifte: 1982
Cataloguswaarde: €0,20 (1 Ft.), €0,60 (2 Ft.), €1,20 (4 Ft.), €2,00 (6 Ft.) en €2,50 (8 Ft).

STRIP SCHRIFT

Jaargang 35
Nummer 4 (351)
Juli 2003

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 10 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Rik Sanders, Harry Wibier

Medewerkers
Ger Apeldoorn, Jasper Bakker, Olav Beemer, Ben Bits, Ruud Booms, Peter Breedveld, Pieter van Cleef, Danny Debisarun, Erik van der Hoeven, Eddie de Jong, Jeroen van Kippersluis, Jeroen Mirck, Willem Ritstier, Alexandra Verburg, Rudy Vrooman, Henry Westendorp, André Wijntjes, René Windig

Omslag
William Vance

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e redactie@stripschrift.nl

Abonnementen
Administratie Stripschrift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
e administratie@stripschrift.nl
Een abonnement omvat 10 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.
Maak het juiste bedrag over op girorekening 9347590 ten name van Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €37,50
België €40,00
Other countries €50,00
IBAN NL56 PSTB 0009 3475 90
SWIFT/BIC PSTBNL21
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd.
De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripschrift.nl

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam-Merksem

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
f 010-4210608
e uitgever@stripschrift.nl
w www.stripschrift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen € 1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

ADVERTENTIE

ONUITSTAANBAAR OORSPRONKELIJK, DE MEEST OMVATTENDE EN ABSURDISTISCHE FANTASYSAGE ALLER TIJDEN... DONJON

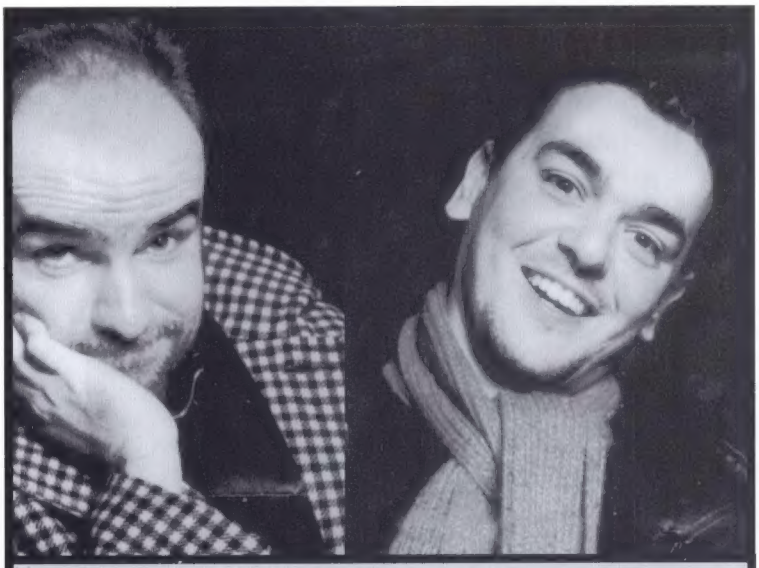

Schaamteloos non-conformistisch in woord en beeld – van Lewis Trondheim en Joann Sfar

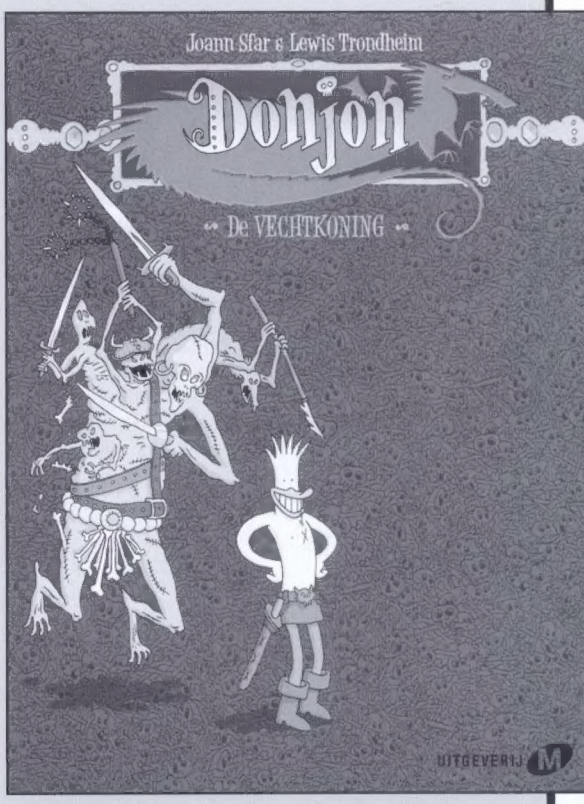

Alleen in gebonden uitvoering
€ 9,90

Verkrijgbaar in boekhandel, inloopzaak en stripwinkel

RECENT VERSCHENEN

SIGMUND
elfde sessie

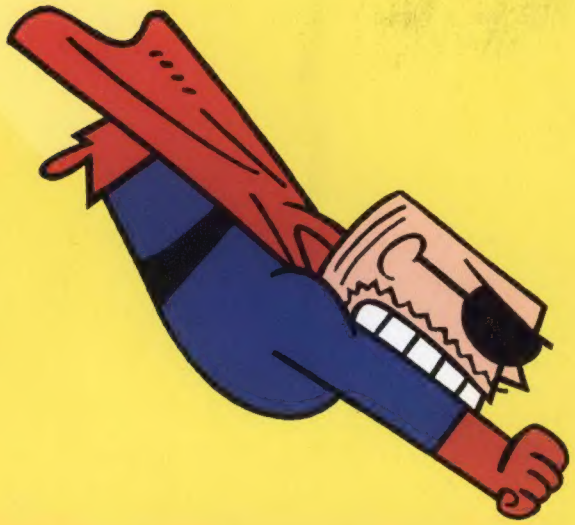

ZAK

Het mobiele leven

HET DAGBOEK VAN ANTON DINGEMAN

Pieter Geenen

www.deharmonie.nl